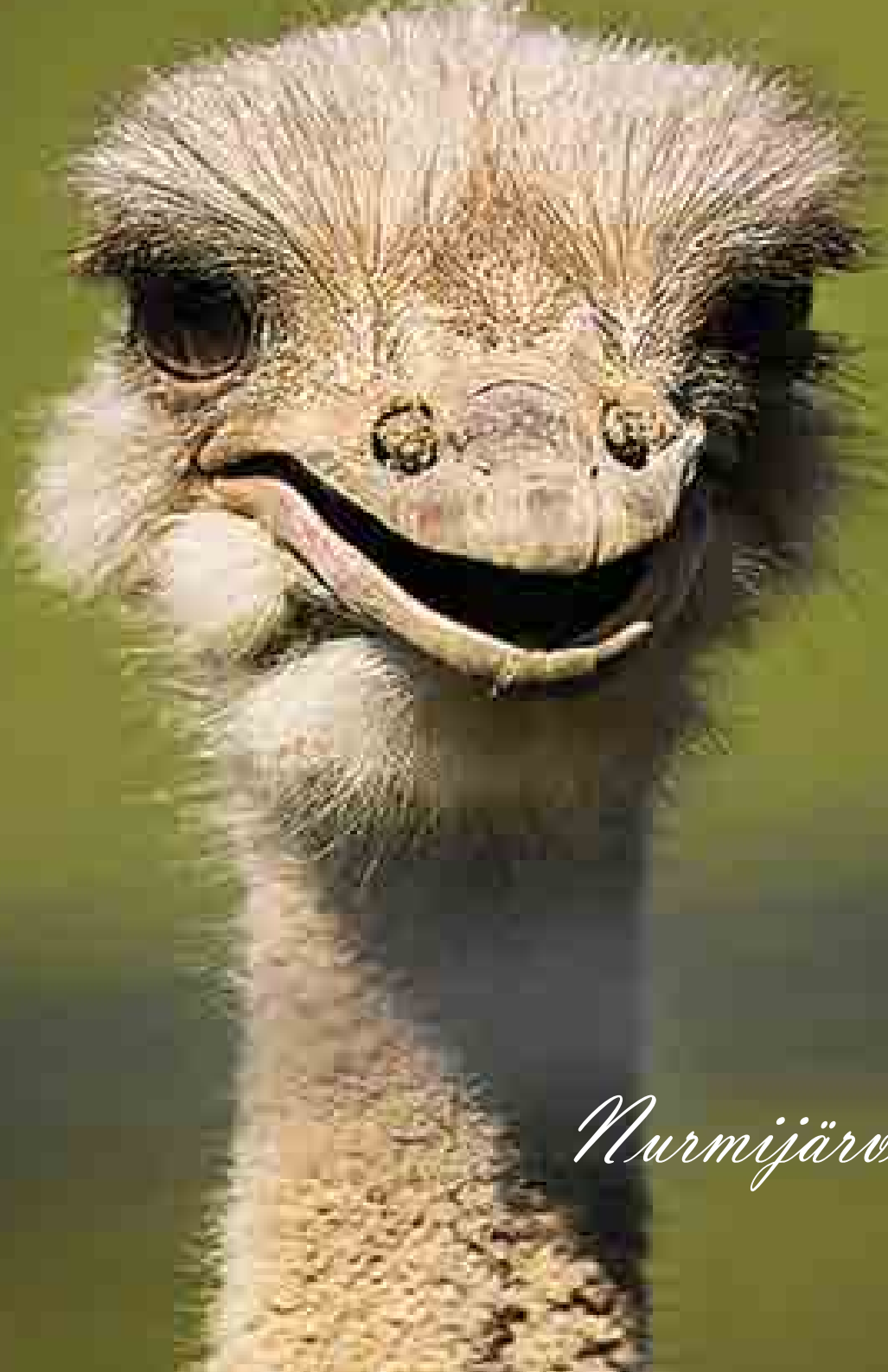

Lancetti

Nurmijärven

Kotiseutulehti 2023

Nurmijärvi-Seura ry

15€

Nurmijärven vetovoimaa

Yhteisön kehittymisen ja vaurastumisen – niin fyysisen kuin henkisen – edellytys on kasvu.

Kasvun edellytyksenä ovat kuitenkin vain ja ainoastaan ihmiset, jotka työllään ja toiminnallaan mahdollistavat tämän positiivisen kehitysliikkeen. Näin se siis hyvin lyhyesti ja pelkistään menee. Toki yhtälössä on monta tekijää. Kasvun pitää olla kestävä ja ollakseen sitä ihmisten on voitava hyvin - ja viihdyttävä yhteisössään.

Pelkkä materiaallinen kasvu ei takaa hyvinvointia ja viihtymistä. On myös tutkien todettu, että tietyn vaurauden tason saavutettuaan ihminen ei enää lisää onnellisuuttaan, vaikka miten rikastuisi tai kuluttaisi enemmän. Toisaalta olisi lapsellista väittää, etteikö hyvinvointiin ja tyytyväisyyteen tarvittaisi kasvua ja vaurautta. Tarvitaan kohtuutta ja tasapainoa. Tämän löytämisessä ovatkin syntyneet jo maailmankin mitassa suurimmat riidat. Ulkopuolisen on paha mennä toiselle määräämään riittävyyden rajoja. Tässä toimessa pienillä, ihmisen kokoisilla ja näköisillä yhteisöillä on suuri merkitys. Sellainen yhteisö on esimerkiksi oma kotiseutu ja asuinpaikka.

Nurmijärven kunnan väkimäärä on ollut pitkän aikaa kasvusuuntaista. Väkeä virtaa kuntaan ja asuintaloja, päiväkoteja, kouluja ja muita tarpeellisia tiloja rakennetaan.

Yrittäjyyttä ja työpaikkojakin löytyy. Ei kuitenkaan pidä tyytyä vain tähän materiaalliseen puoleen, vaan huolehtia jatkuvasti siitä, että ihmisillä on kotiseudullaan hyvä olla ja että henkinenkin puoli on tasapainossa. Tiedämmehän hyvin kokemuksista, että pelkkä materiaallinen kasvu ja siihen keskittyminen jättää liikaa tilaa erilaisille lieveilmiöille kuten syrjäytymiselle ja eriarvoistumiselle.

Nuorten harrastustoiminta, vanhojen kokoon-tumisiirit, kulttuuritapahtumat ja yleensä kaikenlainen yhdessä toimiminen tekevät kotiseudusta nimenomaan kodin. Nurmijärvellä tästä on paljon mainioita esimerkkejä. Paikkakunnalla on yleistä ja jopa kyläkohtaista identiteettiä, johon vanhempien ja uudempien nurmijärveläisten on ollut mielekästä asettua osaksi.

Tämän vuoden kotiseutulehti Klaneetti koostuu pääasiassa aikaisempien vuosien parhaista paloista. Lehteä julkaiseva Nurmijärvi-Seura oli jo pidemmän aikaa pohtinut sitä, miten etenkin uudemmille ja varsinkin vasta kuntaan muuttaville ihmisille voitaisiin kertoa paikkakunnan monipuolisista vetovoimatekijöistä. Siis kuinka kuvata kaikkia niitä asioita, joista voimme olla ylpeitä ja jotka samalla tekevät Nurmijärvestä viihtyisän ja kiinnostavan asuinpaikan. Niinpä lähdimme tutkimaan arkistojemme aarteita.

Kärkeen nousevat erinomaiset liikunta- ja harrastusmahdollisuudet, lähiluonnon monimuotoisuus, rikas historian ja kulttuurin kirjo, järvien tarjoamat mahdollisuudet niin luonnon kuin virkistystyksen näkökulmasta ja jopa ruotsinkielisen historian ja kulttuurin osuus nurmijärveläisyydessä ennen ja nyt.

Nurmijärvi on Suomen suurin maalaiskunta väestöllä mitaten, mutta sen vetovoimaisuuden ja suuruuden perustana ovat vankasti ne tekijät, jotka vahvistavat ihmisten hyvinvointia ja juurtumista näille sijoille. Hyvä kehitys kasvuineen ja vaurastumisineen toteutuu vain silloin, jos ihmiset tuntevat olevansa kotonaan.

Jaakko Ojanne
Päätoimittaja

Klaneetti

2023

Sisällys

PÄÄTOIMITTAJALTA	2
Outi Mäkelä, Nurmijärven kunnanjohtaja: NURMIJÄRVELLÄ Kelpaa matkustaa	4
Juha Ahonen, uimahallin toimitusjohtaja: KYLPYLÄELÄMÄÄ JA VEDEN ILOJA OMASSA KUNNASSA	6
Jaakko Ojanne: ISOSUO - KLAUKKALAN LUONTOAARRE	8
Jaakko Ojanne: ALEKSIS KIVEN JÄLJILLÄ	10
Kirkkoherra Ari Tuhkanen: MITÄ MÄKI MERKITSEE MEILLE?	16
Saara Welin: KYLÄ TEHTAAN YMPÄRILLÄ	18
Kimmo Mäkiranta: NURMIJÄRVEN LÄHILUONTO	22
Magnus Rögård: HUR SVENSKSPRÅKIGT HAR NURMIJÄRVI VARIT?	25
Esa-Pekka Luukkola: LAPSUUTENI TANHUAT	28
Eero Peltonen, Nurmijärvi-Seuran Opaskerhon puheenjohtaja: NURMIJÄRVI TUTUKSI YHDESSÄ	29
Jaakko Ojanne: KLAUKKALAN KIRKOT – AIKAKAUDEN MAJAKKAVALOT	30
Jaakko Ojanne: NURMIJÄRVEN JÄRVET	34
Jaakko Ojanne: KIERROS NURMIJÄRVEN MUISTOMERKEILLÄ	38
Jaakko Ojanne: ELÄMÄN KEINU	44
LIITY NURMIJÄRVI-SEURAN JÄSENEKSI	45
ILMOITUKSET	46

Klaneetti

Nurmijärven Kotiseutulehti 2023

Julkaisija: Nurmijärvi-Seura r.y.

Vastaava päätoimittaja: Jaakko Ojanne

Nurmijärvi-Seuran hallitus:

Puheenjohtaja Esa Lahtela

Sihteeri Leena Kaarni

Jäsenet:

Arja Ahlsved, Ari Helminen, Jukka Iso-Herttua,

Eero Peltonen, Tapio Ranta,

Leena Rautanen-Saari varapj., Ritva Stenvall

Klaneettiin tarkoitettua aineistoa voi toimittaa osoitteella:
Jaakko Ojanne, puh. 041-461 6886,
Et. Hesperiankatu 32 B 40, 00100 Helsinki tai
jaakko.ojanne@welho.com

Julkaisun hinta: 15 euroa

Taitto: Nurmiprint Oy / Ari Helminen

Painopaikka: Nurmiprint, Nurmijärvi 2023

Kansi: Agrocenter Sirpa Granholm

Nurmijärvellä kelpaa matkustaa

Uskoisin, että sinäkin olet kiinnittänyt huomiota kotimaanmatkailun kasvuun. Uusimpien tutkimusten valossa näyttää siltä, että ala on merkittävässä nousukiidossa koronapandemian jäljiltä. Uusimaa on Suomen suurin matkailukohde monilla mittareilla mitattuna. Mutta tiesitkö, että Suomen kaupungeista Vantaan matkailutulo on kaikista suurin? Sitä selittää erityisesti Helsinki-Vantaan lentoasema, joka tuotti valtaosan kaupungin yli 2 miljardin euron matkailutulosta.

Nurmijärven matkailutulo oli vuonna 2022 noin 25 miljoonaa euroa, mikä on toki Vantaaseen verrattuna vähäinen, mutta siitä on hyvä lähteä liikkeelle. Matkailupotentiaaliin on havahduttu sekä alueen yritysten, että päättäjien suunnassa. Matkailu on nostettu kunnan strategiassa yhdeksi painopistealueeksi, kuntaan on palkattu määräaikaista historian ensimmäinen matkailukoordinaattori, sekä laadittu matkailustrategia. Kunnan alueella on jo virinyt monenlaista positiivista pohinää matkailun, kulttuurin ja majoitustoiminnan ympärillä. Uskomme, että väkevästä historiastaan ja kiinnostavista kohteistaan tunnettu kohde upean luonnon keskellä puolen tunnin päässä lentoasemalta on tulevaisuuden hitti!

Nurmijärvellä voi poimia parhaat palat sekä maaseudusta että kaupungista. Meillä on hienoa maaseutua, upeaa luontoa, rikasta kulttuurielämää, uniikkeja tapahtumia, erityisen kiinnostavaa historiaa – suuria ja pieniä elämyksiä. Tekemistä löytää päiväretkeksi tai pidemmäksikin aikaa.

Nurmijärveltä löytyy lähiruokatiloja, luomutuotteita, lampaita, lemmiä, strutseja ja alpakoita. Kunta tunnetaan myös hevospitäjänä. Kunta on käynnistänyt yhdessä maatalousyrittäjien kanssa verkoston, joka tähtää landematkailun kehittämiseen ja siihen, että Nurmijärvi tunnetaan tulevaisuudessa koko Suomen lähilandena.

Urbaanimpaa matkailua voi kokea kunnan omissa leimaisissa taajamissa Klaukkalassa, Kirkonkylässä ja Rajamäessä. Erityisesti Pohjois-Nurmijärven potentiaali matkailun osalta on viime aikoina tunnistettu laajalti. Vastaavaa ruukkikylää tarjotaan ja kulttuurihistorioineen ei löydy toisaalta. Toiset ruukkikylät ovat nousseet matkailijoiden suosioon viime vuosina. Pohjois-Nurmijärven valttikorttina on poikkeuksellisen historian lisäksi myös poikkeuksellisen

upea luonto. Suomen suurimman lähteen ympärille Sääksin onkin jo nousemassa kukoistava matkailukeskittymä, kun lyhyen ajan sisällä alueelle on avattu kaksi resorttia – toinen Kiljavalle ja toinen Röykkään. Vanhan parantolan alueelle on hetkessä syntynyt innostuneiden yrittäjien keskittymä, alueella on kuvattu elokuvaa ja järjestetty urheilutapahtumia. Tulevaisuudessa alueella nähtäneen myös kansainvälisiä matkailijoita, jotka tulevat kokemaan Nurmijärvelle puhdasta ilmaa, luonnon kauneutta ja väkevää historiaamme. Toinen innostuneiden yrittäjien keskittymä on muodostunut Rajamäen Hiivan ympärille upeisiin vanhoihin tehdaskiinteistöihin.

Aktiivisuus ja elinvoimaisuus näkyvät myös Nurmijärvellä ja lukuisat tapahtumamme, kuten Taaborin kesä, Taidekieppi, kyläpäivät, Farmikieppi, Kivikuu ja monet muut ovat myös hyvä syy tulla Nurmijärvelle.

Uudenmaan välitön matkailutulo oli 4,06 miljardia euroa vuonna 2022. Nurmijärvellä on siis valtava kasvupotentiaali, eikä sitä tilaisuutta kannata jättää käyttämättä. Nyt kun moni asia on jo idulla, eiköhän pidetä yhdessä henkeä yllä, eikö niin? Pistetään hyvä kello soimaan, innostetaan ja kannustetaan yrittäjiä ja kerrotaan positiivisista kokemuksista.

Outi Mäkelä,
Nurmijärven kunnanjohtaja

Rajamäeltä löydät Uudenmaan ainoan strutsifarmin Ketolan strutsitilan.
(kuva: Kapina Oy)

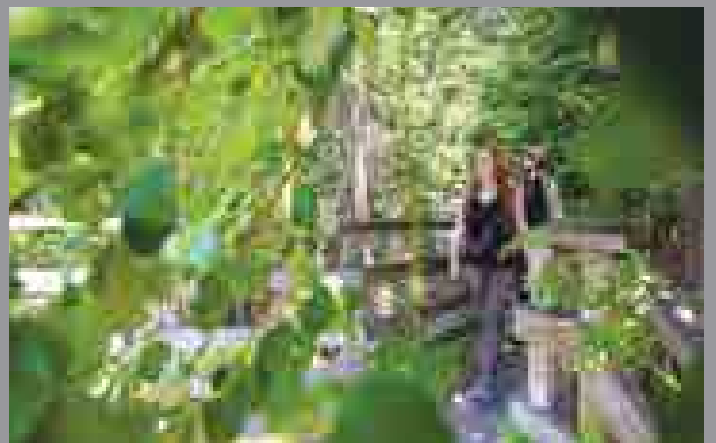
Nurmijärven lähilandeyrittäjiä suunnittelemassa Farmikieppi-tapahtumaa.

Alkoholi- ja tehdasmuseo Rajamäen Ryyppi on merkittävä matkailukohde Rajamäellä.

Kehittyvä matkailutarjonta rikastuttaa myös kunnan palvelu- ja tapahtumatarjontaa. (kuva: Kapina Oy)

Kansainvälisiä matkailijoita Nurmijärvelle houkuttelee upeat luontoelämykset.

Kylpyläelämää ja veden iloja omassa kunnassa

Rajamäen uimahalliyhtiö on perustettu vuonna 1973 ja ensimmäiset asiakkaansa talo on vastaanottanut 4.9.1974. Yhtiön omistajina olivat tuolloin Nurmijärven kunta 50 %, Oy Alkoholiliike Ab 48 % ja Rajamäen vesilaitos 2 %. Vuodesta 1996 Nurmijärven kunta on toiminut yksin yhtiön omistajana. Nykyisen toiminnallisuutensa ja muotonsa uimahalli sai kesäkuussa 2015 käyttöön otetussa peruskorjaus- ja laajennushankkeessa. Uusi uimahalli on saavuttanut jokaisena toimintavuotenaan yli 250 000 asiakaskäynnin rajan, pois lukien koronavuodet 2020-2022. Tällä hetkellä ennätysvuosi asiakaskäynneissä on vuosi 2019, jolloin asiakaskäyntejä kertyi 301 700. Uimahalli on varmasti yksi kunnan suurimmista liikuttajista, hyvinvoinnin tuottajista, sekä uimataidon mahdollistajista.

Rajamäen Uimahalli on valittu kaksi kertaa vuoden vesiliikuntapaikaksi Suomessa, valinnat ovat osuneet vuosille 1994 ja 2018. Mielenkiintoinen yhteensattuma on se, että valinnat ovat ajoittuneet kolmen vuoden päähän tehdyistä peruskorjaus- ja laajennushankkeista.

Rajamäen Uimahalli Oy:n strategiana on tuottaa laadukkaita, sekä monipuolisia uinti- ja liikuntapalveluita asiakkailleen. Tavoitteena on lisätä asiakkaiden henkistä ja fyysistä hyvinvointia, Hyvää Oloa. Uimahallilla uskotaan tarinan voimaan ja tavoitteena onkin rakentaa joka päivä hyviä asiakaskokemuksia, joista syntyy hyviä tarinoita.

Uimahallin ydinpalvelut ovat uinti, kuntosali, ryhmäliikunta ja kahviopalvelut. Oheistoimintoina ovat erilaiset kurssit, uimakoulut sekä perhe- ja vauvauinnit.

Vuonna 2022 92 % uimahallin palveluiden käyttäjistä pitivät asiakaskokemustaan hyvänä tai erittäin hyvänä.

Tervetuloa veden iloihin ja kuntoa hoitamaan!

Juha Ahonen,
uimahallin toimitusjohtaja

Isosuo - Klaukkalan luontoaarre

Klaukkalan keskustan tuntumassa sijaitsee todellinen luonnon aarre, Isosuo. Se tarjoaa niin kasvikunnalle kuin linnustolle sekä muille eläimille oivallisen elinympäristön keskellä urbanisoitunutta yhteisöä. Suolla on myös luontoarvojen lisäksi kulttuuriarvoja: Isosuolla sijaitsi aikoinaan turvepehkutehdas.

Nimensä mukaisesti Isosuo on 148 hehtaarin suurinen keidas- ja kohosuoalue, jonka alku juontaa muinaisaikaiseen merenlahteen. Tälle suurelle alueelle on muodostunut peräti seitsemän erilaista suotyyppiä: rahkaräme, isovarpuinen räme, tupasvilläräme, lyhytkortinen neva, saraneva, nevakorpi ja lehtokorpi. Se on keidaskokonaisuus, jossa soidensuojeluohjelman kuvauksen mukaan on ”Saaristo-Suomen keidas Rannikko-Suomen keitaan päällä.”

Suurin osa alueesta kuuluu valtakunnalliseen soidensuojeluohjelmaan ja on osittain ostettu Suomen valtiolle luonnonsuojelutarkoituksiin. Vaikka Natura-alueen koillinen osa ei kuulukaan varsinaiseen soidensuojeluohjelmaan, on tämäkin luonnontilainen alue seutukaavassa varattu suojelualueeksi.

Isosuolla pesii mm. kurki. Lisäksi on tavattavissa peippoja, viherpeippoja, käkiä, pajulintuja ja lehtokerttuja. Myös hirvet liikkuvat suurella ja rauhallisella suoalueella.

Isosuon turvetta on aikoinaan käytetty paikallisen teollisuuden ja maatalouden tarpeisiin, mutta osa suosta on siitä huolimatta säilynyt luonnontilaisena. Se onkin valittu valtakunnallisesti merkittävänä kohteena soidensuojeluohjelmaan mukaan ja on rauhoitettu. Isosuo on myös Helsingin yliopiston opetus- ja tutkimuskohde.

Suolta nostettiin vuosikymmenien ajan turvetta ja sen laidalla on edelleen tulipalossa tuhoutuneen turvetehtaan rauniot. Itse suolla on edelleen nähtävissä nostosta aiheutuneita aukkopaikkoja sekä kuivaus-suojia. Osa näistä aukoista keräävät vettä ja ovat muuttuneet rahkasammaleen täyttämiksi nevoiksi, kuivemmat taas mäntyä kasvaviksi rämeiksi. Vanhoja kuivausojia pitkin valuu edelleen vettä, mikä jonkin verran haittaa varsinaisen suokasvillisuuden ja –eläimistön menestymistä.

Klaukkalan turvepehkutehdas

Klaukkalan Isosuolla oli todennäköisesti jo 1919 – 1920 olemassa osuuskunta, jonka tarkoitukse-

na oli turvepehkun tuotanto. Osuuskunnan osuudenomistajat olivat suopalstojen omistajia, jotka olivat perustaneet suolle pehkun tuotantoon tarkoitettua laitteistoa. Vaikka tästä alkuvaiheesta ei ole olemassa tarkempaa tietoa tai asiakirja-aineistoa, on asiasta löydettävissä maininta Nurmijärven valtuuston kokouksessa 5. päivä maaliskuuta 1920. Kokouksen 17 §:ssä käsiteltiin maanviljelijä Kustaa Leinon esitystä siitä, että Nurmijärven kunta joko ostaisi tai vuokraisi Isosuon osakkailta heidän osuutensa. Lisäksi esitettiin, että kunta ostaisi pehkuosuuksunnan laitteet. Kunnanvaltuusto oli hankkeen kannalla ja nimesi viiden hengen toimikunnan järjestelmään asiaa. Ripeästi aikataulusta johtuen toiminta saatiinkin käyntiin jo samana kesänä.

Yhtä nopeasti kuin turvepehkun tuotanto oli kunnallistettu, ryhdyttiin laitoksen toimintaa järjestelmään uudelleen. Syksyllä 1921 Maataloustuottajien paikallisyhdistys lähestyi kuntaa kirjeellä, jossa esitettiin tehtaan hoidon parempaa järjestämistä. Lokakuun 10. päivä 1921 valtuusto nimesi taas toimikunnan.

Ohjesääntö hyväksyttiin valtuustossa 23. tammikuuta 1922. Saman vuoden alusta tehtaalla oli myös oma kirjanpito. Siitä valtuusto oli päättänyt juuri ja juuri edellisen vuoden lopulla, 28. joulukuuta. Tilivuosi noudatti kalenterivuotta.

Vuoden 1922 tammikuussa valtuusto myönsi lisää rahaakin: 10 000 markkaa koneiden ostoon.

Alun hallintojärjestelyiden jälkeen vuodet 1922 ja 1923 sujuivatkin ilman erityistä mainittavaa ja vuoden 1924 keväällä johtokunta teki valtuustolle aloitteen, että Isosuon turvepehkusuo voitaisiin hankkia kokonaan kunnan omistukseen. Valtuusto antoi kokouksessaan 7. huhtikuuta 1924 valtuudet asian valmistelemista varten. Nyt ilmeni, että varoja ei kuitenkaan liiemmälti ollut ja valtuusto joutui kokouksessaan 8. syyskuuta 1924 antamaan valtuudet 15 000 markan lainan ottoon tehtaan palkkojen maksua varten. Turvepehkun valmistus ei siis ollut Klaukkalassa kovin kannattavaa. Suoalueiden han-

*Isosuo Klaukkala.
Kuva; Seppo Takatalo*

*Isosuolla näkyviä
ennallistamisjälkiä
vuonna 2011*

kintaa varten päätettiin taas kerran nimetä erillinen työryhmänsä.

Tavoitteeksi asetettiin, että pehkulaitoksella vuokralla olevat maa-alueet ostettaisiin kunnalle ja vastaavasti laitoksen omistamat maa-alueet myytäisiin pois.

Tehdas vaihtoi vuosikymmenien aikana niin omistajia kuin vuokralaisia, mutta se ei osoittautunut kannattavaksi.

Klaukkalan Isosuo turvepehkkutehdas paloi vuonna 1972 betoniperustuksiaan myöten. Se oli samalla lopullinen loppu suoalueen teollisuushistorialle. Nyt suo edustaa ympärillä kasvaneen ja vaurastuneen Klaukkalan sydämessä sijaitsevaa luontoa.

Jaakko Ojanne

Aleksis Kiven jäljillä

Kansalliskirjailijamme Aleksis Kivi oli oman aikakautensa kansan elämän ja aikakautensa mestarillinen kuvaaja ja lyyrikko. Hänen kuvauksensa kumpusivat omasta elämänpiiristä ja hänen tuntemistaan ihmisistä. Hänen kuvauksensa olivat niin eläviä ja voimakkaita, että ajan oloon kansa on alkanut sijoitella Kiven tarinoita joihinkin tiettyihin taloihin, henkilöihin ja paikkoihin. Vallitsee jopa ajoittaista mustasukkaisuutta siitä, mille kyläkunnalle ”omistusoikeus” jostakin tietystä kuvauksen näyttämöstä lopulta kuuluu. Ei siis ole kummakaan asia, että seitsemän veljeksien aito hiidenkivi löytyy monestakin paikasta. Sitä, mikä kivi Kiveä alun perin innosti kutomaan tarinansa jakson seitsemän veljeksensä turvapaikasta mylvivän härkälauman keskellä, me lukijat emme saa koskaan tietää. Ja löytyy se pirunluolakin Kertunojan läheisyydestä, kallion juurelta keskeltä metsämaata sekä Ristipelto aivan kotitalon edustalla. Nurmijärven Palojoella sattui syntymään se lahjakkuus, joka kotiseutunsa luonnosta ja elämän piiristä loi kansallista kirjallisuutta parhaimmillaan.

Paikalliset tarinat vuoripeikoista merkitsi Kivi muistiin ja toi julkisuuteen Suomettaressa 1864. Pirjo Itkosen, Leena Koskelan ja Jaakko Yli-Paavolan kokoamassa kirjassa ”Nurkkakiviä” kerrotaan edelleen, että ”Etelä-Suomalaisen osakunnan retkeläisiin kuulunut Reino Ollila kertoo kuulleensa tarinan ”usealta vanhukselta” ja selostaa sen 1934 retkikunnan julkaisussa Uusimaa II, samoin J. V. Lehtonen kirjassaan ”Nurmijärven poika” 1934 ja Eino Kauppinen eräässä artikkelissaan samana vuonna.” Peikoista on tallenteita Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkistossa ja kansan suussa pitkään levinneessä kertomaperinteessä. Nurmijärvi lienee siis vahvaa peikkojen temmellysmaastoa.

Kirjailijan kuoleman jälkeen hänestä tuli itsestään monen tarinan ja tutkimuksen aihe. Niinpä useat häneen itseensä liittyvät paikat, esineet ja rakennukset ovat pääasiassa symbolisia. Kuvaavaa on jo sekin, että aikanaan kirjailijan hautakivi Tuusulan vanhalla hautuumaalla asetettiin komeasti portin viereen, mutta oikea hautapaikka unohdettiin, ja lopulta se katosi muistitiedon ulottumattomiin.

Aleksis Kiven syntymäsjakin on ainakin jossakin määrin arvailujen varassa, mutta nykyisin Tuusulan Nahkelassa sijaitsee oletettu saunan paikka,

missä kansalliskirjailijan ensi parkaisu tässä maailmassa kaikui kuuluville. Viehättäväksi asian tekee tietysti se, että alueella sijaitsee edelleenkin saunarakennus.

Ei kuitenkaan ole lopulta merkitystä sillä, mikä fyysinen paikka tarkkaan ottaen on Kiven elämään liittynyt tai mikä luonnon kohde tai kantatalo on kirjailijan mahtavaa mielikuvitusta kulloinkin inspiroinut. Hänen kerrontansa on niin väkevää, että se pikemminkin innostaa meitä jälkipolvia omaan mielikuvituksen lentoon. Mehän näemme itse kukin Kiven kerrontaa ja elämää minne vain katseemme luommekin. Se on sitä hyvän kirjallisuuden ja sie-luun käyvän lyriikan vaikutusta se.

Kiven isän kotitalon paikka

Aleksis Kiven isän kotitalo on ajat sitten hävinnyt, mutta sen nurkkakivien kerrotaan olevan aivan Kirkonkylän puoleisen Ojakkalantien alkupäässä. Myös kivikellarin rauniot ovat näkyvillä.

Nurmijärven Pekkolan talossa syntyi 17. helmikuuta 1798 Erik Stenvall. Vanhemmat Antti ja Maria Juhontytär muuttivat kuitenkin pienokaisineen Helsinkiin jo loppuvuodesta, missä lapsi merkittiin kirjoihin ruotsinkielisenä. Tätä linjaa myöten kansalliskirjailijallamme on siis side molempiin kieliimme. Helsingissä lapsuutensa varttunut Erik oppi tietysti myös ruotsinkielen. Perhe palasi kuitenkin takaisin Pekkolaan pojan ollessa 10-vuotias. Suomen alue oli suurvaltapolitiikan imussa siirtynyt Venäjän alamaisuuteen. Sota-aika teki Helsingistä levottoman.

Härkähaan mäki

Härkähaan mäki on helpompi hahmottaa, kun sitä tarkastelee entisen järven rantamilta Kirkonkylän suunnasta. Näin siksi, että itse mäen harjalta metsäkasvillisuus peittää suurelta osin näkymän entiselle järviaukealle. Kirkonkylän suunnasta katsellessa kiintopisteeksi voinee ottaa mäen laella olevan radiomaston.

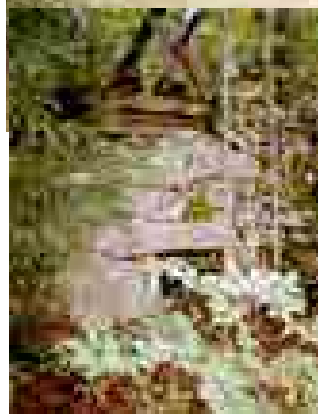
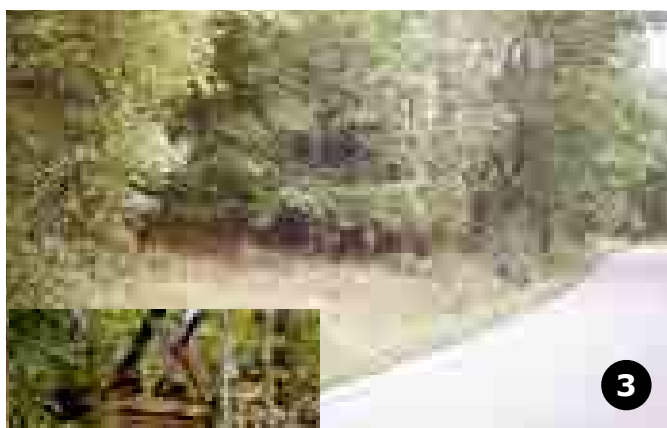
Härät liittyvät Nurmijärven pitäjään ja sitä tietä myös lyyriikon tuotantoon. Joka tapauksessa juuri Härkähaanmäki oli aikoinaan se paikka, josta avautui Palojoelta tulevalle kirkkoväelle suora näkymä

Ristipelto, minne peikkojen ja pirujen oli pakko pysähtyä. Tämä turvallinen peltoaukea on kuvattu syksyllä 2014 Kiven syntymäkodin portailta.

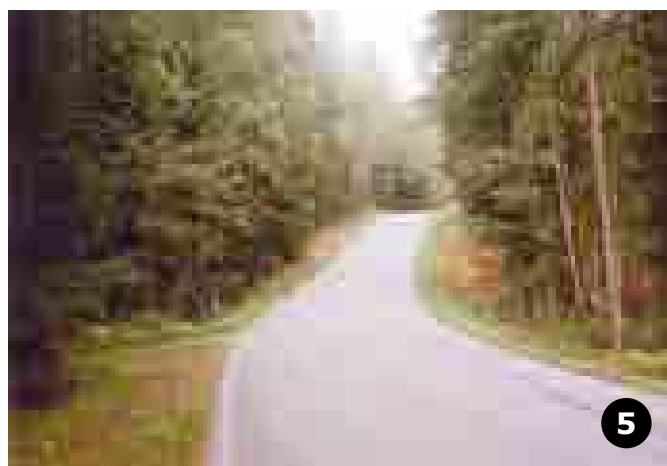
Myllymaan talo, missä Aleksis Kivi asui hetken ajan veljensä taloudessa. Tuo paikka on tietävästi myös ainoa, missä Kivi todistettavasti on Nurmijärvellä kirjoittanut.

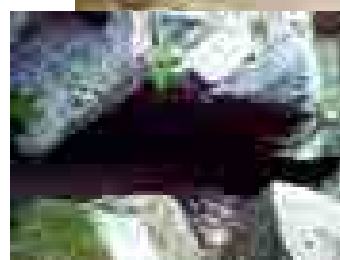
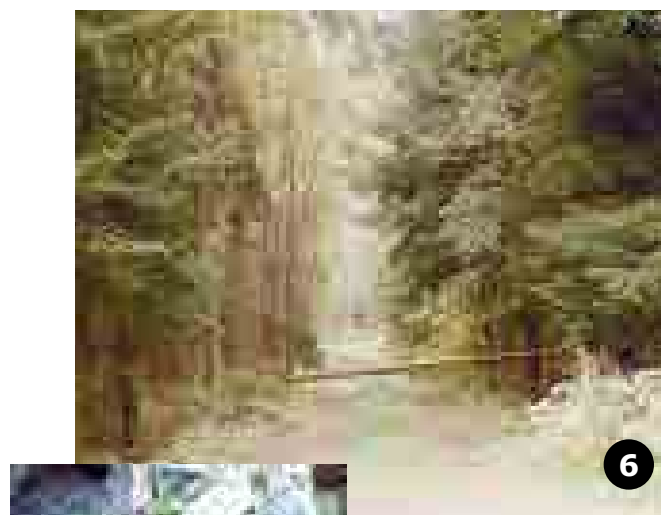
Kiven isän kotitalon sijaintipaikassa ei ole enää juurikaan nähtävää. Ehkä jokunen kulmakivi ja kellarin jäänteitä.

Härkähaanmäki kuvattuna entisen Nurmijärven suunnasta syksyllä 2014.

Kummitteleva Kertunoja. Kummitusta oli työlästä rientää pakoon ylämäkeen.

Kummittelevan kertunojan notkelmasta haarautuu metsätie, joka johtaa pirunluolalle. Luolasta pelmahtaneita piruja ja peikkoja täytyi sitten juosten paeta aina Palojoen Ristipelolle saakka tai muuten kävi huonosti.

Nurmijärven selälle ja itse kirkkoon. Kuvaa maalaa Kivi itse kauniissa runossaan "Sunnuntai".

Mitä Nurmijärven härkäkarjaan tulee, niin tietenkäin kuuluisimpia ovat tietysti Viertolan kartanon onnettomat elukat, jotka ensin piirittivät veljesparvea hiidenkivellä ja lopulta päätyivät näiden saaliiksi, kun pälkähästä ei muuta poispääsyä ollut.

Palojoelta kotoisin ollut Maria Virtanen oli 1961 muistellut härkien olemassaoloa, vaikkakin vanhempien sukupolvien kertomaperinnettä jatkaen: "Muistam miä yhre Helenjus-nimisem ku sil piti olla ja härkä, muttem miä sen härkää nähnym, mut oli sil semmonen kevyt reki. Köykäsempä hevoserreki. Sil oli yks tytär lita ja ku laskiaist liukuttii ni se häräärreellä sitte liukutti. Se oli köykäsempä vetää mäest ylöös."

Voisipa siis kuvitella, että tällaisella kevyemmälä reellä olisi kummittelevan Kertunojankin tienoo päästy edes hiukan nopeammin ohitettua, jyrkästä mäestä huolimatta.

Liikuttavin härkäkuvaus on varmasti Kiven runo "Härkä-Tuomo", missä väkivahva, mutta hiukan yksinkertainen renkipoika kiintyy härkäjuhtiinsa "Lui-kiin" ja "Poikaan".

Pirunluola

Pirunluola on Kiven "Seitsemässä veljeksessä" mainitun pahanhengen, kummajaisen, valtakuntaa. Ojakkalantietä ajettaessa Kirkonkylästä ajettaessa haarautuu puomin sulkema metsätie oikealle. Tie haarautuu jokseenkin Kertunojan kohdalla ja jatkuu puron suuntaisesti. Mainittakoon sekin, että Kertunojan notkelma oli – ehkä on vieläkin jollekulle – pelottava paikka. Kansantarinoissa kerrottiin, että paikalla oli joku tukkipomo tappanut Kerttu-nimisen tytön, joka kummitteli notkossa. Vastaavasti kerrottiin jonkun Kertun tappaneen lapsensa ja haudanneen sen sillan alle. Lapsen luitakin kerrottiin sillan alta löytyneen. Olipa joku kauhuissaan saanut paikalla halvauksenkin. Hämärässä kostea ja synkkä paikka, metsän äänet ja puron kohina lienee ollutkin kolkkoutta lisäävää. Kun mäkikin on kulkua hidastanut, niin mahdollisiin kummituksiin on ollut pakko tutustua pidemmän aikaa. Kun mielessä oli runsaasti kansankertomaa kummitusperinnettä, niin varmasti aikuisempikin väki tuns pelkoa. Paikka on siis sopiva tieosoite piruille, jotka asustivat noin reilun parinsadan metrin päässä olevassa kallioluolassaan. Mainittakoon, että siellä sijaitsee nykyään myös eräs geokätkö.

Pohtinkoski eli Poffinkoski - ja Kiven lehtimajan paikka

Lehtimaja liittyy taas itseensä kirjailijaan, sillä siellä hänen kerrotaan kotiseudulla käydessään oleilleen lehtimajassaan ja kirjoittaneen. Paikka on tietysti otollinen ja kumpuaa varmasti luonnonkauneutensa vuoksi inspiraatiota. Koska puhe on siis lehtimajasta, ei mitään pitävää todistetta tai jälkeä sellaisen todellisesta olemassaolosta ole jäljellä. Se toki tiedetään, että metsästystä harrastanut kirjailija on liikkunut laajalti luonnossa ja varmasti erilaisissa tilapäis-suojissa metsissä ja vesien äärellä oleillut.

Paikkaan liittyy myös toinen persoonallisuus, Adolf Rosenström (1841-1929) eli "Poffi". Hän oli Klaukkalan Metsäkylästä kotoisin ollut entinen talolinen Anttilasta. Talon isännyydestä hän joutui luopumaan alkoholin johdettua hänet ylettömyyteen ja kohtuuttomuuteen. Eri puolilla asuttuaan ja erilaisia ammatteja harjoitettuaan hän palasi Palojoelle, missä rakensi vuokramaalle myllyn. Se oli Palojoella ensimmäinen laatuaan. Viereen Poffi rakensi itselleen asuinmökkin. Rakennukset olivat valitettavasti liian likellä vettä ja tulva-aikoina vesi tuli tietysti sisään myös mökkiin. Kokenut mylläri mies ei antanut tällaisten sesonkiluonteisten häiriöiden haitata itseään ja satoi sänkynsä köysillä kattoon tulvakausien ajoiksi. Rakennukset ovat jo kadonneet, mutta tämänkin mehen muisto elää edelleen värikkäissä tarinoissa.

Äidin kotitalon paikka

Äidin kotitalon paikka sijaitsi nykyisen Tuusulan alueella Nahkelassa. Itse talo on ajat sitten hävinnyt, mutta paikalla on muistokivi ja siinä seuraava teksti:

"Tällä paikalla Hannulan talossa asuivat Aleksis Kiven äiti Anna Stina os. Hamberg 1793-1865 ja hänen isänsä isoisä Eerik Eskelinpoika 1654-1752 Tuusulan kirkon rakentaja."

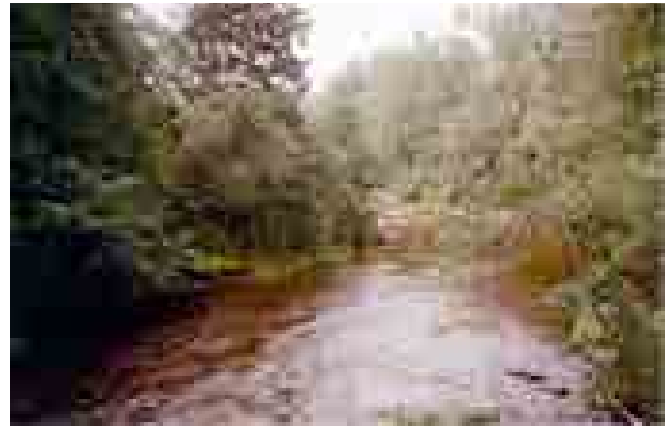
Anna Stina oli 31-vuotias ja Erik 26-vuotias, kun he avioituivat marraskuussa 1824. Hiukan aikaisemmin oli pariskunnalle hankittu talon paikka Palojoelta.

Erikillä ja Anna Stinalla oli liitostaan viisi lasta: Juhani 1825, Emmanuel 1828, Albert 1831, Aleksis 1834 ja kuopuksena Agnes 1837, joka kuoli vain 13-vuotiaana.

Palojoelta Tuusulaa kohden ajettaessa sijainnista kertoo ensin Nahkelan opastetaulu, mistä pienen matkan päässä näkyy tien oikealla puolella komea,

"Poffinkoski" Palojoella vanhaan aikaan, kun vanha Poffi vielä myllyään piti. KUVA: Nurmijärven kunnan arkistot.

Samainen koskipaikka vuoden 2014 syyskuun alussa. Luonto peittää menneisyyden toimet, mutta tarinat kukoistavat edelleen.

Raalan kartano tänä päivänä tieltä katsottuna.

Kartanon talousrakennus ja sen päädyssä velli-kello.

1920-1930-luvulla rakennettu muuntajarakennus. Muistokivi on aivan tämän juurella.

Kiven syntymäsaunan sija, jolla nykyäänkin on pieni saunarakennus

Jotakuinkin vastapäätä, tien toisella puolella olevan joen partaalla sijaitsee jo edellä mainittu Kiven syntymäsaunan oletettu paikka. Voidaan toki olettaa, että se siellä on ollut, mutta olisiko Hannulan talon sauna todellisuudessa sijainnut niin etäällä itse talosta? Siinä asiassa voimme kuitenkin olla suurpiirteisiä ja pitää tätä oletettua paikkaa eräänlaisena muistomaisemana suurelle miehelle.

Raalan kartano

Raalan kartanosta löytyisi itsestään aihetta monenkin kirjalliseen teokseen, mutta se lienee ollut esikuvana Viertolalle, jonka sonnikarjan veljekset ampuivat niiden piirittäessä heitä hiidenkivelle. Itse hiidenkivi sitten onkin todella vaikea tapaus, koska sellaisen löytäjiä löytyy laajalta alueelta.

Paikallishistorian hyvin tuntevan Martti Saaren kanssa kierrellessämme pitkin Aleksis Kiven jälkiä löysimme Palojoelta Raalaan ajaessamme parikin sopivaa kiveä Kylmänojentien varresta. Toinen on suhteellisen pieni, mutta saa helposti mielikuvituksessa kaikenlaiset asiat vilistämään, toinen on keskellä hakkuuaukeaa ja se on ollut niin suuri, että siitä on johonkin tarkoitukseen jopa lohkaistu osa

Kansalliskirjailijamme oletettu syntymäsaunan paikka. Alkuperäinen sauna on joka tapauksessa aikaa sitten hävinnyt, joten nyt kuvassa näkyvää voitaneen pitää muistomerkinä. Ainakin se sijaitsee varsin likellä äidin syntymäkotia.

poiskin. Mielikuvituksen innoittajaksi kaikki lienevät yhtä sopivia.

Raalan kartanoon liittyy runsaasti historiaa, joka liittyy Palojoen Stenvallien elämään ja asuinpaikkoihin. Pohditaanpa sitäkin, että heillä olisi kartanoon jopa sukuaitia. Kuitenkin tällaisten väitteiden osoittaminen paikkansa pitäväksi on jokseenkin mahdotonta, mutta tarjoaa toki kertomuksena taa-tun draaman aiheen uudemman polven kirjoittajille.

Myllymaan talo

Myllymaan talo on ajan oloon kokenut muutoksia, mutta Kiven aikoina hänen veljensä Juhani Stenvall piti taloa tilanvuokraajana, vuosina 1854-1877. Tämä tarjosi kirjailijaveljellekin tilaisuuden oleilla jonkin aikaa veljensä taloudessa. Aleksis-veli oleili Myllymaalla 1862-1863. Komea, punainen talo sijaitsee Kylmänojan tien ja Nurmijärvi-Siippoontien risteys-tuntumassa.

Veljesten välit olivat ilmeisesti kireät, mikä ainakin osin saattoi johtua siitä, että Juhani ei oikein onnistunut talonpidossaan. Aleksisikin sai käytännössä huollon itselleen Palojoen suunnalta, eikä niinkään veljen taloudelta. Hukkaan ei aika Myllymaan talossa kuitenkaan mennyt, sillä siellä Kivi kirjoitti uuteraasti. Virikkeitä ainakin "Kullervoon" antoivat läheiset Paraatinkalliot ja Myllykosken kuohut.

Kirjallista mielikuvitusta on varmasti ruokkinut myös itse talon oma historia, sillä sitä käytettiin aikoinaan kärkeä talona. Piiskarangaistuksiakin tuona aikana vielä annettiin ja tarkoitukseen sopiva koivu, johon piiskattavat saatettiin ripustaa, löytyi vielä Kiven aikoina talon rajamailta.

Kiven äidin syntymäkodin muistopaasi on Nahkelassa, Tuusulan puolella. Tieltä sen paikantaa vanhan muuntamotornin avulla; paasi on sen juurella. Mainittakoon, että muuntamoakin ovat 1930-luvulla olleet nurmijärveläiset rakentamassa.

Taaborinvuori

Taaborinvuori on tuttuakin tutumpi. Siellä nuoren Aleksiksen kerrotaan leikkineen, saarnanneen ja kisaillleen elämänsä alkuvaiheissa. Se on lähellä kotitaloa, kuten kotitalon edustalla sijaitseva Ristipeltokin, mikä lienee sekin inspiroinut kirjailijaa pysäyttämään edellä kerrotun pirunluolan asukkaan ennen kotitaloa.

Taaborinvuori oli aikaisemmalta nimeltään Kivimäki. Se tarjosi rinteillään suhteellisen tiiviin käsityöläisten asuinkeskittymän. Alueelle myös muutettiin muualta: Vihdistä, Hausjärveltä, Helsingin maalaiskunnasta, Tuusulasta ja Helsingistä.

Kiven, siis alun perin Stenvallin, lapsuuden ympäröivät aikakautensa arvostetut ja luovaa työtä tekevät osaajat. Mielikuvitus pulpahteli tietysti lastenkin leikeistä. Tulevan kansalliskirjailijan lapsuudenystävä, puuseppä Kustaa Domander eli "Tomanteri", ennätti elinaikanaan vielä muistella tutkijoille lapsuutensa leikkejä tulevan sanan taitajan kanssa. Nuoren Aleksiksen saarnatessa Taaborilla – Kirjailijan itsensä antama nimi Kivimäelle – toimi nuori Tomanteri lukkarina. Vaikka johtamisjärjestys oli selvä, oli tuleva kirjailija lojaali ystävä. Kun Stenvallien kana jäi tallin oven väliin, syytettiin Tomanteriä vahingosta. Aleksis oli kuitenkin pontevasti puolustanut leikkitovertiaa: "Ei se hänen syytään ollut, itse kana oven väliin meni."

Jaakko Ojanne

Mitä mäki merkitsee meille?

Nurmijärven pitäjänkokouksen pöytäkirjassa vuodelta 1792 on merkintä, että uuden kirkon rakentaminen – edellisen 1600-luvun lopulla rakennetun jo ajan hampaan syömän tilalle - aloitettaisiin seuraavana vuonna Ristimäelle. Ja siinä tuo rakas Nurmijärven kirkkomme, aikanaan myös Aleksis Kiven monin tavoin ihaillema, uljaana seisoo nyt 230-vuotisjuhlavuottaan viettäen.

Vaan kirkonmäkemme aina upeasti peruskorjattuun Pappilaan saakka ajatellen kantaa toki muitakin merkittäviä rakennuksia kuin kirkon kellopuleineen. Yksi näistä rakennuksista on nyttemmin seurakunnan Museokahvilana tunnettu lainamakasiini, jonka hoitajana oli koulumestari Malakias Costiander.

Kirkonmäen kupeessa on ollut sittemmin jo puretussa vanhassa seurakuntatalossa, entisessä rukoushuoneessa, monipuolista seurakuntaelämää. Nyt jo vuosikymmenet se on jatkunut suurissa Nurmijärven seurakuntakeskuksen tiloissa. Nykyään vanhan seurakuntatalon paikalla on aivan uusi hieno kirkkopuiston osa Raimo Jaatisen luoman taideteoksen kera.

Kirkonmäeltä ovat Nurmijärven miehet läheneet puolustamaan isänmaata. Yhdessä koko kansa kesti Jumalan johdattamana itsenäisenä ylivoimaiselta vaikuttavaa vihollista vastaan. Hinta oli silti hirvittävä. Siitä muistuttavat kirkonmäen rinteiden sankarivainajien hautarivistöt. Kiitollisuudesta heitä ja kaikkia sotiemme vuosien naisia ja miehiä kohtaan kertovat nyt myös veteraaniiyhdistysten nimikkopuut kirkonmäellä. Sankarivainajia muistamme myös Pro Patria -taulujen edessä seurakuntakeskuksen isossalissa.

Kirkonmäki muistuttaa myös Suomen pyhäkoulun alkutaipaleesta kappalainen J.F. Bergin muistomerkkiä katsoessamme. Tai musiikillisen kulttuurin äärellä olemme kulkiessamme Nurmijärvellä lapsuutensa viettäneen säveltäjä Bernhard Henrik Crusellin muistamisen paikalle. Albin Koposenkin lääkelaboratorion muistokiven näemme kirkonmäen vierellä. Kirkonmäen kokonaisuutta on niin ikään Sovinnon puisto roh-

kaisemassa sitomaan jo sisällissodan viimeisetkin haavat.

Monin tavoin voisi kirkonmäen rakennuksista ja historiasta kaikkiaan vielä kertoa. Karjalaan jääneiden vainajien muistomerkistä lähtien.

Vaan haluan, että tutustut näihin myös itse. Kävele mäellä rauhassa, hiljennä ja hiljene. Niin paljon on kirkonmäellä meille kerrottavaa. Seurakunta tulee myös lisäämään kirkonmäelle eri tavoin informaatiota sen monista tärkeistä muistamisen arvoisista asioista.

Kirkonmäellä on kerrottavaa meille myös tulevaisuudesta. Niin kuin sankarivainajamme ja kaikki isänmaamme puolustajat rintamalla ja kotirintamalla pelastivat maamme tulevaisuuden, kertoo mäkemme nimi vielä aivan uuden ulottuvuuden sisältävän tulevaisuuden olevan meille pelastettu. Ikuisen elämän Jumalan luona Taivaassa on Jeesus ristillään ja ylösnousemuksessaan kaikille tuonut tarjolle. Siksi kirkonmäenkin nimi on Ristimäki.

Ari Tuhkanen
Nurmijärven Seurakunta
kirkkoherra

Puretun vanhan seurakuntatalon paikalle on tehty kaunis puisto, jossa kukat saavat kukkia ja marjapensaat tehdä marjojaan. Kaunis puistoalue antaa mahdollisuuden levähtää ja nauttia vanhan kulttuurimiljöön tunnelmasta. Tämän pienen keitaan hallitseva elementti on taiteilija Raimo Jaatisen käsialaa oleva patsas.

Kylä tehtaan ympärillä

Rajamäki on se Nurmijärven kylistä, joka selvimmin poikkeaa historialtaan ja olemukseltaan muista. Se ei ole vanha maalaishylä, eikä itse asiassa kylä ollenkaan siinä mielessä kuin maarekisteriin merkityt kylät ovat, vaan Hyvinkäänkylän ja Uudenkylän yhteinen kolkka. Taajama se nykyään epäilemättä on, mutta sen tausta on erilainen kuin Kirkonkylän ja Klaukkalan. Tehdas oli tämän alueen sydän, joka pumppasi liikkeelle elinkeinot ja ihmisten aktiivisuuden. Alku oli Hyvinkään hiivatehdas. Se kasvoi rivakasti ja keräsi ympärilleen väkeä, joka suoraan tai välillisesti oli kytköksissä tehtaisiin.

Seitsemisen vuosikymmentä Rajamäen kehitys on ollut tehtaan kehityksen varassa. Seuraavassa vanhimpia nykyisen kylätaajaman vaiheita, jotka tehdas on tuupannut liikkeelle ja hoitanut asukkaiden hyväksi.

Rajamäen rautatieasema. Kuva: Altian arkisto

Kansakoulun piha. Kuva: Nurmijärven museo

ASEMA

Rajamäen tehtaiden historia alkaa siis hiivatehtaan perustamisesta vuonna 1888. Yhtenä edellytyksenä tehtaan tänne rakentamiselle oli Hyvinkään ja Hangon välinen rautatie. Hiivatehdas oli jo vilkkaassa toiminnassa, kun pian huomattiin, että valmiin hiivan kuljetus maailmalle ei ollut ollenkaan tyydyttävässä jamassa. Tehdas tarvitsi kunnollisen tavara-aseman. Seisake Rajamäen talon kohdalla ei riittänyt hiivan lähettämiseen Hyvinkään ja Helsingin seutujen tavarantoimittajille. Hevoskuljetus Hyvinkään tai Korven asemalle oli liian hidasta. Matkat olivat pitkiä, ja hiiva herkästi paleltuvaa talvisin. Myöhemmin VR:llä olikin hiivan kuljetusta varten erityisvaunut, jotka tunnistettiin valkoisesta ulkoveristä.

Yhteen aikaan 1900-luvun alkuvuosikymmeniä liikenne oli Hangon radalla hyvinkin vilkasta, sekä tavara- että matkustajaliikenne. Uusi aika sitten muutti tavat ja vähensi junien kulkua. Henkilöliikenne loppui radalta 1983, ja tavaraliikenne oli suurelta osin siirtynyt kumipyörille jo sitä ennen. Junat eivät

siis ole pysähtyneet Rajamäen asemalla enää vuosikymmeniin.

KANSAKOULUN ALKU

Tehtaan käynnistyessä ja vielä vuosia sen ollessa vauhdissa useimmat tehtaalaiset olivat nuoria ihmisiä, monet kuitenkin perheellisiä. Ennen pitkää nousi esiin lasten opetuksen tarve. Vuonna 1866 oli Suomen suuriruhtinaskunnassa annettu kansakouluasetus, jonka perusteella kouluja alettiin vähitellen perustaa ympäri maata. Vasta vuoden 1898 piirijakoasetus velvoitti kunnat tosissaan ryhtymään yleiseen opetukseen. Aloite tehtiin 1894, ja tehtaan tuore isännöitsijä tohtori Wilhelm Juslin tuki sitä, hän kun kannatti väen valistamista.

Seuraavaksi Juslin lupasi koulua varten tontin, ja tontin lisäksi tehdas lahjoitti koulun rakentamiseksi 1 000 mk rahaa ynnä sitoutui avustamaan koulun ylläpitoa vuosittain 100 markalla. Asiaa käsiteltiin maaliskuun kuntakokouksessa uudelleen, ja koulun perustamista kannattaneet voittivat äänestyksessä.

Lopullisesti päätös vahvistettiin 10.12.1895. Uusi koulurakennus vihittiin jo seuraavana syksynä. Oppilaita ilmoittautui heti 53 eri-ikäistä. Heidän joukossaan oli sellaisia, jotka olivat kouluun pääsyä toivoneet ja odottaneet jo pitkään.

KIRJASTO

Hyvin pian hiivan tuotannon käynnistyttyä 1800-luvun lopulla ryhtyi tehtaan johtaja tohtori Wilhelm Juslin kiinnittämään huomiota myös väkensä, siis kaikkien tehtaalaisten kulttuuritarpeisiin. Ihmiset olivat kiinnostuneet painetun sanan saamisesta käyttöönsä. Sanomalehtiä oli jo nähty ja kirjastoista puhuttiin eri puolilla.

Hyvinge Jästfabrik / Hyvinkään hiivatehdas näki tarpeelliseksi perustaa tehtaalaisille oman kirjaston. Se syntyi 1897 ja toimi aktiivisesti 80 vuotta. Hiivatehtaan kirjastosta tuli sitten aikanaan Alkoholiliikkeen kirjasto. Sen ensimmäinen lainauskortti kirjoitettiin kieltolain aikana hiivatehtaan esimiehelle Akseli Salolle. Hän oli pitkään mukana tehtaan sekä tuotanto- että kulttuurielämässä. Alkon kirjasto kehittyi laajaksi, vuonna 1955 siinä oli 4 000 nimikettä.

Tehtaan kirjasto sijaitsi pitkään, 1920-luvulta lähtien tehtaan haltuun tulleessa Hotelliksi kutsutussa rakennuksessa, kunnes talo 1960-luvun alussa purettiin. Silloin kirjasto siirrettiin kirkon alakerran kerhohuoneeseen – tehdashan omisti kirkkorakennuksen siihen aikaan. Vielä kerran kirjasto siirrettiin, kun Rajakaari valmistui 1962. Myöhemmin se ei enää kilpaillut kunnan kirjaston kanssa, vaan hajotettiin ja kirjat lahjoitettiin yksityisille rajamäkeläisille.

NUORISOSEURA

Rajamäen nuorisoseura perustettiin 1902, ja useat tehtaan toimihenkilöistä olivat sen jäseniä. Siihen aikaan monikin tehtaalaisista toimi samaan aikaan

Rajamäen seurantalo. Kuva: Reino Kostia

eri harrastuksissa. Nuorisoseura sai rakennetuksi myöhemmin Seurantalona tunnetun rakennuksen. Tehdas osallistui seuran toiminnasta nimenomaan talon rakennushankkeeseen. Nuorisoseura oli monipuolinen ja aktiivinen toimissaan. Seura soitti, lausui, kirjoitti omaa lehteä ja näytteli erityisesti alkuaikoinaan. Kun nuorisoseuran toiminta sittemmin hiipui ja ison rakennuksen pito kävi seuralle vaikeaksi, tehdas ostikin talon.

Artturi Marttinen sankarihaudalla. Kuva: Altian arkisto

KIRKKO JA OMA PAPPI

Rajamäkeläiset alkoivat kaivata kylään 1920-luvulla vakinaista paikkaa seurakunnan eri tilaisuuksia varten. Kun ei sellaista ollut, jouduttiin kokoontumaan monenlaisissa tiloissa, kuten koulussa, Työväentalossa ja Nuorisoseurantalossa, myöhemmin Seurantaloksi sanotussa. Tietysti kokoonnuttii myös kodeissa. Lupaavalta tuntuva tila oli tehtaan lastentarhaksi perustama, mutta seurakunnan kokoontumistilana ollut rakennus. Hyvin pian siitä kuitenkin tuli tehtaan virkailijoiden kerhotalo, Kerhoksi kutsuttukin. Kun Alko näin oli ottanut sen kokonaan omaan käyttöönsä, seurakunnan tilaisuudet jouduttiin pitämään säännöllisemmin Seurantalossa.

Kosti Kankainen, ensin kappalaisena ja vuodesta 1928 lähtien kirkkoherrana, toimi tarmokkaasti rukoushuoneen saamiseksi Rajamäen tehtaitten avulla ja kustannuksella. Alko kuitenkin rakennutti Rajamäkeen kirkon, mutta omasta aloitteestaan

ja ilman seurakunnan suunnitelmaan osallistumista. Kai kirkon tai rukoushuoneen puute oli kuitenkin tiedetty Alkossa, koska jo tehtaan vuoden 1934 asemakaavassa oli varaus kirkon paikaksi. Sen suunnitelti arkkitehti Erkki Huttunen. Hän oli sitä ennen piirtänyt muitakin rakennuksia tehtaan alueelle. Näistä vaiheista kertoo tarkemmin Nurmijärven myöhempi kirkkoherra, nykyisin rajamäkeläinen Jukka Iso-Herttua ensimmäisessä Rajamäen kyläkirjassa Rajamäell' korkealla.

Rajamäen kirkko valmistui 1938 ja oli Oy Alkoholi Ab:n omaisuutta tontteineen päivineen. Vuotta myöhemmin syttyi sota. Sen aikana ja jälkeen moni asia vähitellen muuttui. Alusta alkaen Alko oli maksanut puolet papin palkasta ja ihan aluksi myös suntion ja vahtimestarin palkan. Paljon myöhemmin seurakunta ryhtyi maksamaan kokonaan papin palkan. Rajamäkeläisten oma pitkäaikainen ja suosittu pappi oli Artturi Marttinen 15.11.1938 – 31.8.1971.

Talvisodan aikana 1940 tehdas lahjoitti seurakunnalle Rajamäen kirkon edessä olevan sankarihautausmaan alueen. Useita rajamäkeläisiä nuorukaisia oli kaatunut jo sodan ensimmäisinä viikkoina. Tehdas hankki 1950-luvulla myös hautausmaan muistomerkin, joka on kuvanveistäjä Yrjö Liipolan käsialaa.

Tehdas osti ja teetti kirkkoonsa arvokkaita taideteoksia. Silloinen Alkon pääjohtaja K. A. Fagerholm oli erityisen kiinnostunut Rajamäen kirkosta ja sen kaunistamisesta. Hän esitteli mielellään tehtaan vieraille, ulkomaalaisillekin, juuri Rajamäkeä ja sen kirkkoa. Sitä vähän tehtaalla ihmeteltiin, kun oli tiedossa, että Fagerholm vanhan ajan sosialistien tapaan ei itse kuulunut kirkkoon. Ainakin osaselitys lienee se, että hän harrasti kuvataiteita ja alan näytelyitä. Hänestä lähti sekin ajatus, että Alko osti Rajamäen kirkon saarnatuoliin puisen madonna-aiheisen reliefin, joka on Gunnar Uotilan tekemä. Alttarifreskon maalasi Anna Räsänen 1956. Arvokkaan kastemaljan Alko lahjoitti kirkkoon 1958. Se on akateemikko Väinö Aaltosen työ.

Sodan aikana Rajamäen kirkko toimi myös muissa tehtävissä. Sen seurakuntasalissa oli armeijan sidontaharjoituspaikka. Sotapakolaisia majoitettiin ja ruokittiin aluksi kirkon tiloissa. Alakerran tyttöjen ja poikien kerhohuoneet vaihtuivat luokahuoneiksi, kun Puolustusvoimat tarvitsi koulun luokista suurimman osan omien koulutettaviensa majoitustiloiksi. Luokahuoneina samat kaksi kerhotilaa saivat toimia vielä muutamia vuosia sodan jälkeenkin, kun koulun tilat eivät riittäneet uusien oppilaiden suuren määrän vuoksi. Ja vielä Rajamäen yhteiskouluakin

Rajamäen kirkko naamioituna sota-aikana. Kuva: Altian arkisto

samat kerhohuoneet palvelivat luokkina, kun koulu aloitti toimintansa 1960 – 1961 ilman omia tiloja,

Talvisodan raskaiden pommitusten alkaessa kirkon torni toimi aluksi lottien ilmavalvontapaikkana. Koko kirkko oli naamioitu ylhäältä riippuvilla kuusilla. Kirkkoa kuitenkin pommitettiin monta kertaa, niin että sen ympäristön kerrotaan olleen kuin kynnöspeltoa. Itse kirkosta särkyi silti vain yksi ikkuna. Talvisodan aikaisista pommituksista sai kärsiä koko kylää ja sen ympäristöön. Väli rauhan aikana valmistuivat tehtaan rakennuttamat tykkitornit, eikä jatkosodan aikana Rajamäkeä enää pommitettu.

Alkon hallintoneuvosto päätti vuonna 1985 lahjoittaa Rajamäen kirkon Nurmijärven seurakunnalle. Siinä yhteydessä vuokrattiin kirkon tontti seurakunnalle viideksikymmeneksi vuodeksi. Vuonna 2012 seurakunta kuitenkin osti tontin kokonaan omakseen.

Tehtaan torvisoittokunta. Kuva: Nurmijärven museo

LISÄÄ FYYSISIÄ JA HENKISIÄ TEKIJÖITÄ

Urheilukentän tehdas rakennutti kirkon viereen 1940-luvulla eri vaiheissa. Täyspitkä juoksuradoiltaan siitä tuli 1947. Kaikkia yleisurheilulajeja pystyttiin oman kylän kentällä harrastamaan. Tenniskenttäkin rakennettiin Tykkitorinmäelle verkkopalloilijoita varten. Itse Tapio Rautavaara kävi ohjaamassa jousiammuntaa kentän tuntumassa.

Tehtaalaisten lasten koulukuljetukset Kirkonkylään vuodesta 1953 hoidettiin tehtaan omalla linja-autolla ”Yksityisellä”.

Tehtaan sijoituksia kylälaisten elämään on yhteiskoulun saaminen kylään 1960. Koulu toimi alkuun tehtaan tiloissa kirkon alakerrassa ja jo huonokuntoisessa vanhassa Seurantalossa.

Kun se tuli ikänsä päähän ja purettiin, tehdas järjesti suunnittelukilpailun, jonka voitti Einari Teräsvirta. Hänen piirroksensa perusteella valmistui uusi seuratalo Rajakaari 1962, ja samaan suunnitelmaan liittyvä Rajamäen Yhteiskoulu jo 1960.

Alkolla oli huomattava rooli uimahallin saamisessa Rajamäkeen ja osuus Rajamäen uimahalliin 1972 – 1974. Sitä ennen Alko oli jo osallistunut kunnan kanssa Sääksin rannan hoitoon. Rajamäkeläisiä lapsia kuljetettiin sinne uimakouluun tehtaan kuorma-auton lavalla ennen linja-auton hankintaa.

Tehdas huolehti ja kustansi kylän tärkeät ympäristöasiat: veden ja viemäröinnin. Tehtaan voimin pidettiin pitkään kunnossa Rajamäen tiestö ja hoidettiin talvinen lumen auras.

Näistä kunnallisista töistä kirjoittaa Olli Kauppi-la tehtaan 100-vuotishistoriassa: ”Kunnan mahdollisuuksien parantuessa ja Rajamäen tehtaiden jouduttua kilpailutalouden piiriin on lähes kaikki kunnalliset tehtävät luovutettu kunnalle.” Kyse on siis Altian aikaisesta tilanteesta verrattuna Alko Oy:n aikaan, jolloin Rajamäen Tehtaat saattoi vapaammin päättää tuottojen käytöstä.

Saara Welin

Tehdaspalokunta. Kuva: Altian arkisto

Nurmijärven lähiluonto

Täällä Nurmijärvellä olemme etuoikeutettuja siinä kuinka monimuotoinen ja hieno lähiluonto meillä on. Valitettavan vähän nykyään ihmiset sitä kaiken kiireen keskellä arvostavat vai onko kysymys siitä, että lähiluonto onkin niin lähellä, ettei sitä huomata? Tuntuu, että ihmiset ajattelevat, että on matkustettava jonnekin kauemmas saadakseen unohtumattomia kokemuksia. Itse olen koko elämäni asunut Nurmijärvellä ja on tunnustettava, että itsekin olen vasta viimeiset noin viisi vuotta ymmärtänyt luonnon läheisyyden ja sen valtavan voimaannuttavan voiman.

Mikään ei ole hienompaa kuin lähteä meluisan ja kiireisen päivän jälkeen kävelemään tuonne peltojen laidolle tai metsään. Etsit omasta mielestäsi mukavan paikan ja pysähdyt siihen rauhoittumaan. Laitat puhelimesta äänet pois. ettei se häiritse ja olet vain aivan hiljaa paikallasi.

Aluksi tuntuu, ettei mitään tapahdu, mutta pian huomaat kuinka liikkumisestasi varovaiseksi menneet linnut alkavat vähitellen ääniä pitää ja alkavat liikkua. Ne alkavat jatkaa omia puuhiaan ja kun maltat paikoillasi pysyä, ne tulevat aivan lähellesi. Yhtäkkiä huomaat kuinka metsän reunaan ääniäsi piiloon menneet peurat, kauriit ja hirvetkin tulevat jatkamaan ruokailuaan pellon reunaan. Näitä kokemuksia ei välttämättä koe aivan ensimmäisellä kerralla, mutta siinäpä onkin koko jutun hienous. Koskaan et voi tietää mitä tapahtuu. Luonto osaa monesti kulkijan yllättää.

Nurmijärvellä löytyy upeita ulkoilupaikkoja asuu sitten missä päin kuntaa tahansa. Metsiä ja pelloja riittää tutkittaviksi paljon joka puolella. Nykyään on niin helppoa lähteä kävelemään vieraisiinkin paikkoihin ja metsiin, kun kännyköissä olevien karttaohjelmien avulla näet koko ajan sijaintisi ja missä lähimmät tiet ovat jne. Oikeastaan mieluiten itse viettän aikaa vieraissa paikoissa. Näitä paikkoja tosin enää vähän täältä löytyy. Silti ei missään nimessä tule olo, että metsässä oloon kyllästyisi.

Kamera kulkee nykyään aina mukana ja luontokuvaaminen on se iso syy lähteä liikkeelle. Uskomattomia tilanteita on jo saanut kokea aivan kodin lähistöllä, joita en muutama vuosi sitten voinut uskoa kohtaavani. Hiukan harvinaisempiakin kohteita olen saanut kuvattua kuten huuhkaja, ilves, saukko ja sarvipöllöt. Nämäkin ovat kohdalle osuneet,

Kimmo Mäkiranta huuhkajan poikasen kanssa. Pesää piti etsiä kolme vuotta ennen kuin se löytyi ja poikaset saatiin rengastettua.

kun tarpeeksi luonnossa aikaa viettää. Viime vuosina kameran kanssa on tullut lenkkeilyä tuollaiset 2200-2400 km vuodessa.

Koko vuodeksi kyllä kuvattavaa riittää

Vuoden pimeimmät kuukaudet ovat marras-, joul- ja tammikuu. Niiden aikana valoisaa aikaa on vain muutama tunti, mutta toisaalta silloin esimerkiksi lintujen seuraaminen on helppoa, koska koko valoisin ajan ne etsivät ravintoa. Omaan pihapiiriin tai lähipuistikkoon laitettu lintujen ruokintapaikka vetää puoleensa tehokkaasti ja lintujen seuranta on helppoa. Helmikuussa sitten tilanne muuttuu. Päivä pitenee ja sopivien aurinkoisten päivien aikana varsinkin tiaisten äänistä voi havaita kevään tuloa. Myös tikat aloittelevat vähitellen reviirinaputuksiaan. Itselle isoin asia keväässä on ehdottomasti se, kun kuulee ensimmäisen kerran huuhkajien hu-

Kettu Perttulassa 18-3-2016 Kuva Kimmo Mäkiranta

huilua. Yleensä se tapahtuu helmikuun puolivälissä. Tosin vuodet eivät ole veljiä keskenään, joten vaihtelua on.

Hiukan myöhemmin alkaa sitten muidenkin pö-löjen soidin. Yöaikaan liikkeessä voi soitimen kii-vaimmillaan ollessa äänihavaintoja tehdä jo heti au-riingonlaskun jälkeen. Nurmijärveltä löytyy ainakin lehto-, sarvi- ja varpuspöllöjä pesimässä.

Myös kevään eteneminen vaihtelee paljon ja muuttolintuja alkaa saapua jo maaliskuun alkuun. Välttämättä kaikki linnut eivät edes pois muuta. Viime talvenakin Nurmijärvellä talvehti muun muassa tuulihaukkoja, koska oli niin vähälumista ja lämmin-tä. Kevättulvien noustessa parhaita paikkoja lintujen seuraamiseen ovat "Lepsämän lintujärven" eli Iso-niityn pelloille tulvivan Lepsämänjoen tulva-alueet sekä vanhan Nurmijärven kuivatetun järven pohjan alueet. Siellä ei pitkään tarvitse aikaa viettää, kun jo näkee paljon lintuja ja usein myös peuroja ja met-säkauriita.

Samoilla paikoilla voi nähdä myös hanhia ja kah-laajia sekä saalisteleviä merikotkia. Nyt luonto on täynnä elämää. Ääniä kuuluu todella paljon kun eri linnut soidintavat ja etsivät pesimäkumppania.

Kesällä sitten Nurmijärven luonnossa on nähtä-vää vaikka kuinka. Valoisat kesäyöt mahdollistavat läpi yön luonnonvalossa liikkumisen. Tuntuu, ettei millään malttaisi nukkumaan mennä. Haluaisi vain jatkaa päivää ja kuljeskella metsissä. Luonnon omat äänet pääsevät valloilleen kun ihmisten aiheuttamat melut vaimenevat. Kesäyössä kuuluu yölaulajien ääniä, joka on upeaa kuunneltavaa.

Ohessa saattaa myös kuulla ruokaa kerjäävien pöllön poikien ääniä. Sumuisia iltoja ja aamuja sekä kukkia riittää nyt kuvattavaksi ja ihailtaviksi.

Syksyn saapuessa luontoon saamme vuodesta riippuen paljon ruskan värejä. Muuttolintujen lähtö kohti etelää on varma merkki talven saapumisesta. Omasta mielestäni syksy on varsin kaunista aikaa luonnossa liikkumiseen, marjoja ja sieniä poimien. Samalla voi muutenkin seuraila kuinka

luonto valmistautuu talveen. Syksyllä iltojen pi-mentyessä myös eläimet lähtevät aiemmin liikkeel-le ja ruokailemaan, joten ei tarvitse enää öitä valvoa niitä seuratakseen. Kesän aikana kasvaneet uudet pöllösukupolvet ovat nyt sen ikäisiä, että emojen aloittaessa syyssoitimen on poikasten aika lähteä omalta syntymäreviiriltään pois ja etsiä itselleen

oma reviiri ja kumppani. Mikäli pöllöille haluaa pönt-

Saukko Lepsämässä 14-2-2016 - Kuva Kimmo Mäkiranta

töjä tarjota on ne vietävä maastoon viimeistään elokuussa.

Syysöiden pimetessä itselläni alkaa vaihe, jolloin kamera on aina valmiina yötkin. Revontulien tarkkailu nimittäin alkaa. Niiden voimakkuus vain täytyy olla korkea, jotta niitä täällä etelässä näkee. Samalla kun yöllä valvoo ja revontulia kyttää saattaa kuulla useissakin paikoissa pöllöjen syyssoidinta. Nykyajan ihmiselle on aika harvinaista herkkua viettää aikaa pimeässä metsässä.

Nykyihminen on asuttanut suomea noin 10000 vuotta ja siitä viimeiset 100 vuotta on saanut aikaan sen, että näkömme on valojen takia surkastumassa eikä kaikkien silmät enää edes tähtiä erota.

Revontulien voimakkuus kerrotaan KP-asteikolla. Kp 4.66 on oikeastaan itselleni se taso, jolloin saatan ulos suunnata, mikäli taivas on avoinna. Yli kp 5.66 arvoilla on sitten jo aivan pakko valvoa.

Välillä olosuhteiden osuessa myös täällä voi nähdä todella vaikuttavia revontulia. Se tosin on valitettavan harvinaista.

Ensilumen tuloa joudumme välillä odottamaan tammikuulle asti, mutta itse toivon kyllä, että lumi saapuisi varhain. Se tuo pimeyteen valoa ja kaikki ulkona olo on helpompaa kun on pakkasta.

Talvikaan ei ole ikävä vuodenaika kun siihen vain oikein suhtautuu ja osaa huomata talven tuomat mahdollisuudet.

Luontokuvaus on ollut minulle tärkein harrastus viime vuodet. Kaikki alkoi tammikuussa 2012, kun kuulin ensimmäisen kerran huuhkajan huhuilun. Kuultuani kumean basson pakkasyössä päätin

ottaa enemmän selvää huuhkajista. Siitä alkoi sellainen seikkailu, joka on tuonut luonnon lähelleni ja olen saanut kokea ja ikuistaa paljon jännittäviä ja jopa harvinaisia hetkiä luonnossa. Mikä vielä parasta, suurin osa kokemuksista on saavutettu täällä kotikunnassamme Nurmijärvellä. Omien havaintojen kautta olen saanut tutustua kokeneihin harrastajiin ja saanut heiltä uskomattoman määrän oppia, joka on mahdollistanut sen, että nyt osaan itse tehdä jo paljon äänihavaintoja, joiden perusteella tunnistan eläimiä ja lintuja. Luontokuvaus on siitä oiva harrastus jokaiselle, että sitä voi tehdä vaikka omalla kotipihalla tai sitten pitää kameraa mukana lenkkeillessä. Tärkein neuvo, jonka aina annan kun minulta kysytään millainen kuvauskalusto pitää luontokuvaajalla olla on se, että kameran on aina kuljettava mukana. Hyviä kuvia voi saada vain jos kamera on mukana ja valmiina käytettäväksi.

Kuvailujani voi seurata seuraavista paikoista:
www.kimmon.otokset.fi

Facebookissa Kimmo Mäkiranta photography
Instagram: owl_man80

Näin on nopeasti käyty läpi luonnon kierto ja yksi vuosi. Toivotan kaikille paljon mukavia ja unohtumattomia hetkiä Nurmijärven lähiluonnossa. Nautitaan yhdessä lähiluonnosta sitä

kunnioittaen ja muistetaan, että lähiluonto on oikeasti meitä lähellä.

Kimmo Mäkiranta

Hur svenskspråkigt har Nurmijärvi varit?

Arkeologiska utgrävningar sommaren 2008 vid hemmanet Gunnari i Klövskog.

Den nyländska kusten var så gott som obebodd under vikingatiden (760-1100 eKr). Sverige och Finland, existerade inte som stat(er). Det svenska konungadömet föddes under åren 1000-1200. Gränsen mellan Nyland och Tavastland saknades. Nurmijärvi var obebott och tjänade som jaktmarker för de finskspråkiga tavasterna i norr och de svenskspråkiga i söder som hade börjat bosätta sig på, vad vi i dag kallar för, Sibbo och Helsing (Vanda) marker. Birger Jarl (1210-1266), som grundade Stockholm år 1252, företog ett krigs- eller korståg i slutet av 1240-talet till det inre i Finland, där tavasterna sedan underkuvades och kristnades, samt anslöts till det växande svenska riket. Tavastehus slott grundades av Birger Jarl i samband med korståget. Soldaterna i Birger Jarls arme belönades med jordområden i det nya landet. Birger Jarl förstärkte det svenska inflytandet genom att flytta mera svenska kristna män till kusttrakterna i södra Finland, som började kallas för Nyland (=Uusimaa). På 1300-talet tilltog tavasternas jaktresor söderut och det uppstod så småningom en fast finsk tavastländsk bo-

sättning på de områden, som vi i dag kallar för Nurmijärvi.

Ordet skog i Ortsnamn berättar ofta och särskilt i frågan om vattendrag, hur långt in i inlandet "det svenska" kommit. I Nurmijärvi bredde det svenska ut sig till Klövskog, vid Lepsämä å, som är biflod till Vanda och Råskog (=Raala) vid själva Vanda. Ordet skog berättar att skog kom i vägen för vidare färd uppåt längs ån. Ödemarken mellan Kuonomäki i sydvästra Nurmijärvi och Bodom / Luk i Esbo skilde de svensk- och finskspråkiga nybyggarna ifrån varandra, bara en liten del av Lepsämas ursprungsbefolkning har kommit från Sverige med undantag av bebyggelsen på södra sidan av Lepsämä å i byn Kuonomäki, som länge var svenskspråkig.

Klövskog omnämnes första gången i historiska dokument år 1482, då som ett av vittnen i en ängsaffär uppträder en "Lars i Klöfskog". Genom att granska gamla skatteböcker framkommer det att hemmanet Gunnari var svenskt och existerade med säkerhet redan år 1540.

Svenska har varit ett allmänt språk i Nummenpää.

Länsgränsen har fordom delat Nurmijärvis nordvästra by Nummenpää i två delar. Nummenpääs yt- och grundvatten rinner västerut mot Vichtis å och vidare till Hiidenvesi för att så småningom rinna ut via Raseborg i Finska viken. Vichtis med delar av Nummenpää hörde till Raseborgs län och det svenska språket var i allmänt bruk. Ännu på 1800-talet användes svenskan vid annonsering, såsom då en häst stals av en svenskspråkig husbonde. I Hufvudstadsbladet kunde man då läsa "Tag fast hästtjuven". Svenskans inflytande hörs ännu i dag i den finska Nummenpää-dialekten.

Då digerdöden ("digerdöden kommer från fornsvenskans digher som betyder 'stor') i slutet av 1300-talet kom till Sverige, dog så mycket människor, att emigreringen från Sverige till Finland upphörde. De svenskspråkiga, som rotat sig i Nurmijärvi under medeltiden före år 1400 förfinskades och i Nurmijärvi pratades ingen svenska hundra år senare. Nurmijärvi församling föddes år 1558. Den gemensamma nämnaren för den nya församlingen var finskan. I medlet av 1600-talet bodde det 650 människor i Nurmijärvi men ingen svenskspråkig.

I början av 1700-talet kom svenskan på nytt till Nurmijärvi, närmast med prästerna och Numlax (=Numlahti), Nääs (=Kytäjä) och Råskogs (=Raala) godsägare. Nääs hörde ända till 1917 till Nurmijärvi.

I slutet på 1700-talet flyttade också svenskspråkiga hantverkare till Nurmijärvi. Förutom godsägarna bodde i socknen år 1779 enligt kyrkoherde Wallenius 9-10 svenskspråkiga. År 1783 flyttade, den senare världsberömda tonsättaren Bernhard Henrik Crusell till Nurmijärvi. I Nurmijärvi lärde sig Crusell spela på klarinett. Han flyttade år 1791 till Stockholm. Crusellbron (=Crusellinsilta) efter Bernhard Henrik Crusell kallas en snedkabelbro i Helsingfors som förbinder stadsdelarna Gräsviken och Busholmen med bl.a. spårvagnstrafik. Inflyttningen av svenskspråkiga fortsatte i början av 1800-talet. I prost protokollet från 1838 konstateras att det i socknen finns 25 svenskspråkiga barn och 200 finskspråkiga. I kyrkbyns svenskspråkiga ambulerande skola deltog år 1842 13 svenskspråkiga mot 30 finskspråkiga. I Nummenpääs finska skola fanns år 1843 31 elever och motsvarande svenskspråkiga skola 18 elever.

Författaren Elmer Diktonius tänkte på finska och skrev på svenska och finska. Diktonius mor Adelaide Maria Rosalie lärde sig finska först då hon vistades om somrarna med sin man, Diktonius far, på Tuomistonoja. Allmänt anses Diktonius för den främsta av de äldre författarna som spritt den finska litteraturen bland de svenskspråkiga. Den mest kända av hans översättningar är Aleksis Kivis "Sju bröder". – Alexis Stenwall föddes i byn Palojoki den

10.10.1834. Redan som 12-åring började han sin skolgång i Helsingfors. Skriftställaren Aleksis Kivis boningsort visade sig bli Sjundeå socken. Här skrev han det mesta av sina dikter och teaterpjäser och här föddes romanen "Sju bröder". Aleksis Kivi var ändå hela korta liv igenom "nurmijärveläinen". Kivi använde för det mesta svenska i sitt vardagliga liv, fast han motsatte sig svenskans dominans. Han var därtill tvungen då den litteratur som han var intresserad av fanns endast på svenska. Kivi gjorde sin debut som författare på svenska med "Bröllopsdansen" (1858-59)

I Nurmijärvi levde 1800-talet två författare som vad liv och leverne bekommer stod så långt från varandra som det bara var möjligt. Den ene var byskräddarsonen Aleksis Kivi. Den andra var Marie Linder, gården Nääs värdinna (9.12.1840 S:t Petersburg - 5.3.1870 Helsingfors) var en av Finlands första kvinnliga författare. Hon var dotter till greve Alexander Mushin-Pushkin och hans Finlandsfödda hustru Emelie Stjernvall. Marie Linder var gift med greve Constantin (1836-1872). Makarna Linder köpte Nääs säteri i Nurmijärvi. Köpet bekostades till största delen med pengar som Marie Linder ärvt av sin far. Constantin Linder fick en hustru som tyckte om att dansa, röka och dricka öl men som också var fast besluten att bli en finländsk patriot. Marie Linder födde fyra barn, en av dem var Hjalmar Linder, som senare blev Finlands genom tiderna rikaste man. Marie Linder räknas som en av Finlands första kvinnliga författare. Under pseudonym "Stella" utkom år 1867 romanen "En kvinna af vår tid." på svenska. Paret Linder torde ha sett Aleksis Kivis pjäs Lea den 11.5.1869. Detta enligt anteckningar i den pedantiska Constantins räkenskaps häfte.

Ända till år 1865 skötte kyrkan d.v.s. Nurmijärvi församlings kyrkoherdar om det andliga och världsliga livet. Efter år 1865 hörde andliga saker till kyrkan och världsliga till kommunmötet. Mötena hölls på svenska. År 1868 valdes till Nurmijärvis första kommunnämnds ordförande Otto Wilhelm Furuholm. Trots goda kunskaper i finska så fortsatte O.W. Furuholm, att leda mötena på svenska. Detta fick våren 1869 Petter Saxelin att fordra att mötesprotokollen också skulle skrivas på finska, men Furuholm gav inte med sig, utan fortsatte att använda svenska som mötesspråk. Proportionellt mest svenskspråkiga 3% fanns i början av 1900-talet då de svenskspråkigas antal var 280 och Nurmijärvis befolkning med byarna Hyvinge och Nääs var 9400. Det var järnvägsbyggen, som gjorde att Hyvinge

Marie Linder deltog med iver i skötseln av gården på Nääs. Hon läste lantbrukslitteratur, lärde sig bokföring och tog boskapsskötseln och mejeri hushållningen på sitt eget ansvar

drog till sig kunniga svenskspråkiga järnvägstjänstemän från Karis och Hangö. Efter att Nääs anslutits den nygrundade köpingen Hyvinge år 1817 fanns det bara 32 (0,4%) svenskar kvar i det vad vi idag kallar Nurmijärvi.

Nurmijärvis inflytelserikaste man genom tiderna är Marie Linders son Hjalmar Linder (1862-1921). Då Nääs år 1917 anslöts till den nygrundade köpingen Hyvinge hade Linder i sin tjänst 5000 arbetstagare och han ägde 64 000 hektar jord. Då Linder efter inbördeskriget 1918 besökte de rödas fångläger på Sveaborg skrev han i Hufvudstadsbladet "Nog med blodbad". Linder gick så långt i sina skriverier att han föreslog dagpeng åt de röda fångarna. Han ansågs bland de vita vinnarna som landsförädare och hatet mot honom växte till sådana proportioner att han sålde allt och flyttade till Sverige. Från Sverige flyttade Linder till Algeriet. Hans sista miljoner höll på att ta slut när han på ett hotell i Marseille fick höra att hans egendomar i Algeriet hade konfiskerats. Hjalmar Linder skar av sin blodåder i hotellrummets badkar och dog 59 år gammal den 2.6.1921.

De svenskspråkiga har sedan förlusten av Nääs och Hyvinge sakta tilltagit och tillväxten har accelererat i början av detta årtusende och de svenskspråkiga utgör nu c:a 500 (1,3%) av Nurmijärvis över 40 000 invånare.

Magnus Rögård text och bild

Lapsuuteni tanhuat

Lapsuudenkotini kirkonkylän Esson ja viereisen Tuulensuun pihojen tultua tutuiksi 1960-luvun puolessa välissä alkoi laajempi seikkailureviiri kiinnostaa. Vastapäisellä pellolla, jossa nykyisin on Tokmanni, laidunsivat Nurmijärven kunnan maatilan lehmät. Varsinkin niiden ajo laitumelle ja taasen navettaan oli mukavaa seurattavaa. Loppukesästä pellolla oli paljon heinäseipäitä, joiden seassa oli mukavaa olla piilosta taskulamppujen valossa.

Alueella asui samanikäisiä poikia paljon, joten sain helposti kavereita uusiin seikkailuihin ja leikkeihin. Nykyisen valtion virastotalon kohdalla oli suuri lato, jossa oli kaksi vanhaa Korsisaaren linja-autoa. Pääsimme joskus linja-autoja katsomaan ja leikkihän siitä syntyi. Yksi meistä istui kuljettajan paikalla ”ajaa” löydetty kuljettajan lakki päässään. Yhdelle pojalle löytyi rahastajan laukku ja muut olivat matkustajia.

Vanhassa kunnansairaalassa asui muutama lapsuuden kaveri. Yhdellä kaverilla oli hieno Märklin-junarata. Saimme ajaa junalla vain 10 minuuttia päivässä, koska sähkö oli kallista silloinkin. Meille kuitenkin riitti junaradan yksityiskohtien ihastelukin, vaikka juna ei kulkenutkaan. Kunnansairaalan pihasta pääsi huoltokaivon kantta nostamalla kulkemaan maanalaisiin lämpötunneleihin.

Vanhan kunnansairaalan takana oli kunnalliskodin mäki, jossa oli Nurmijärven kunnan maatala suuri-

ne rakennuksineen. Maatilan hoitaja paimensi joskus tilalla seikkailevia pikkupoikia hieman kauemmaksi. Yhdellä kaverilla oli niin pitkät puujalat, että hän lähti niillä kävelemään toisen kerroksen parvekkeelta.

Talvisin opittiin luistelun ja jääkiekon alkeet maatilan pihassa olleen lammen jäällä. Luisteli joita oli paljon ja itse lapioimme aina lumen jään päältä pois. Kesäisin siinä lammessa uitiinkin, vaikka vesi ei tainnut kovin puhdasta ollakaan. Toinen luisteluun ja pelaamiseen sopiva lampi oli nykyisen Ismetin talon kohdalla.

Mäenlaskuun suksilla, kelkoilla ja pahvinpaloilla kunnalliskodin mäki oli kylän parhaita. Suksilla laskettiin kunnalliskodin seinustalta vauhtia ottaen ja hypättiin ruumiskellarin katolta alas. Tasaiselle maalle kun hypättiin, niin aina silloin tällöin meni suksit poikki. Sitten kannoin suksen kappaleet kotiin ja isä laittoi niihin peltipaikan nupinauloilla kiinni ja hiihto jatkui.

Kerran huomasimme, että ruumiskellarin ovi oli jäänyt lukitsematta. Totta kai me uteliaat pikkupojat menimme sisälle, mutta kun näimme mitä siellä oli niin emme viihtyneet kauaa.

Vieressä olleesta Fatihuusinmäestä sai vielä paremmat vauhdit, mutta laskun loppuosassa piti ylittää Rajamäentie kovassa vauhdissa. Onneksi siihen aikaan oli vähemmän autoliikennettä kuin nykyisin.

Fatihusinmäki pohjautuu vanhaan köyhäintalo-termiin.

Ei ne laskut varmaan kovin turvallisia olleet varsin-kin, kun välillä laskimme pahvinpaloilla, joita ei voinut ohjata. Pahvinpaloilla laskimme myös hyppymäen alastulorinnettäkin, mutta siinäkin laskun lopussa piti ylittää tie. Onneksi sen tien liikenne oli varsin hiljais-
ta.

Me pikkupojat talvisin laskimme jokaisesta mäes-tä, jonka löysimme emmekä törmänneet muihin tiel-lä kulkijoihin, paitsi kerran. 16.03.1965 laskimme uu-den 1954 valmistuneen kunnansairaalan pihasta kil-paa potkukelkoilla tietä pitkin mäkeä alas. Minä yritin omalla potkukelkalla ohittaa muita, mutta yritys päät-tyi vastaan tulleen Dodge Dart-merkkisen taksiauton keulaan. Potkukelkka hajosi ja minä suistuvin tajutto-mana taksin alle. Taksinkuljettaja kantoi tajuttoman pikkupojan kunnansairaalaan ja minä olin tiedotto-mana oksentanut hänen päälleen. Tajuttomana ma-kasin sairaalassa vuorokauden.

Hyppymäki purettiin polttopuiksi 1960-luvun lo-pulla. Kunnalliskodin alapuolella Rajamäentien var-rella oli suuri lato, johon urheiluseura keräsi paperia. Kiersimme lähitaloja jät-paperia keräten ja veimme nippuja ladolle milloin rattailta tai polkupyörillä. Leh-tipaperikasa oli korkea ja siihen oli mukava hypätä korkealta ladon hirsien päältä. Joskus jäimme johon-kin nurkkaan sarjakuvalehtiä lukemaan. Koko kun-nalliskodinmäki oli meille pikkupojille suuri seikkailu-ja leikkialue.

Kirkonkylän mylly- ja sahalaitos oli myös houkut-televa paikka seikkailua etsiville pikkupojille. Siellä oli mukava hypätä korkealta parrujen päältä sahanpuru-
kasoihin. Sahanpurua löytyi vaatteista vielä kotona-kin. Mylly- ja sahalaitos purettiin kerrostalojen tieltä 1969. Kaikista näistä alueella asuvista pojista tuli mi-nulle elinikäisiä hyviä ystäviä.

Esa-Pekka Luukkola

Nurmijärvi tutuksi yhdessä

Tunnetmeko kotiseutuamme, sen historiaa, kult-tuuria ja nähtävyyksiä tarpeeksi? Mitä voisimme vieraillemme näyttää ja kertoa kunnastamme? Nopeasti kasvanut Nurmijärvi on monelle asuk-kaalleen muodostunut eräänlaiseksi pääkaupun-kiseudulla työssäkäyvien nukkumalähiöksi. Var-sinkin kunnan eteläosaan on muuttanut paljon nuoria perheitä, jotka ilmeisesti hakevat täältä pa-rempaa elämänlaatua, halvempia asuntoja ja väl-jempää asumismuotoa, kuin mitä on Kehä III:n si-säpuolella.

Nykyinen työelämä on kovin kiireistä ja vapaa-ajalla taas televisio tarjoaa helppoa ja monipuolis-ta viihdettä. Niinpä monikaan ei jaksa tutustua ko-tiseutuunsa omaa pihaansa pidemmälle. Sen mel-kein kaikki tietävät, että Nurmijärvi on Aleksis Kiven syntymäpitäjä. Mutta Kiven kulttuuriperinnön ja Taa-borinvuoren lisäksi meillä on paljon muutakin mai-nittavaa, josta suuri osa kuntalaisista ei tiedä juuri mitään. Olisikin toivottavaa, että mahdollisimman moni nurmijärveläinen kiinnostuisi kotiseutunsa asi-oista ja historiasta nykyistä laajemmin. Meillä on useita seuroja ja yhdistyksiä, jotka tekevät arvokas-ta työtä kotiseutunsa hyväksi. Näitä ovat esimerkik-si asukas-, kylä- ja kotiseutuyhdistykset, urheiluseu-rat, kulttuuri- ym. järjestöt, mukaan lukien myös eri poliittisten suuntausten paikallisosastot. Valinnan

varaa siis on, kunhan vain saadaan ihmiset osallis-tumaan. Yhdessä tekemisen meininki saa yleensä ihmisen paremmin sitoutumaan yhteisiin asioihin ja ympäristöönsä. Usein tahtoo olla niin, että kaiken maailman valittajat ja epäkohtien tonkijat saavat me-diassa huomion enemmän, kuin sellaiset hiljaiset puurtajat, jotka vuodesta toiseen tekevät jotakin ko-tiseutunsa myönteistä kuvaa parantavaa vapaaeh-toistytöä omissa yhteisöissään. Yhteiskunnan tuki ja kannustus järjestöjen toimintaedellytyksien paranta-miseksi voisi olla nykyistä parempaa. Myös järjestö-jen välisessä yhteistyössä olisi parantamisen varaa. Yksi hyvä esimerkki tällaisesta yhteistyöstä on kaik-kien eläkeläisjärjestöjen yhteistyötoimikunta. Myös yleisurheilijat ovat yhdistäneet voimansa.

Aktiivisenkin yksilön on vaikea saada yksin asi-aansa eteenpäin. Sen sijaan yhteisössä toimimalla voi pieni ihminenkin saada jotain aikaan. Tehdään yhdessä kotiseudustamme entistä parempi paikka asukkailleen, niin voimme yhtyä Nurmijärven laulun viimeiseen säkeeseen ”onnellisen kansan täällä vie-ras aina kohdatkoon”.

Eero Peltonen
Nurmijärvi-Seuran
Opaskerhon puheenjohtaja

Klaukkalan kirkot – aikakauden majakkavalot

Kasvavan Klaukkalan kylän asukkaita kummastutti hyvin pitkään, että pitäjän seurakunnan selvästi kaikkein suurimpaan taajamaan ei oltu rakennettu varsinaista kirkkoa.

Aiheesta kirjoitettiin hyvin runsaasti Nurmijärven Extra uutisten sivuilla vuosina 1996 – 1998, jolloin asia alkoi suuresta vastustuksesta huolimatta liikua verkkaisesti eteenpäin. Vuoden 1996 syksy oli kaikkein vilkkainta ja värikkäintä lehtikirjoittelun aikaa.

Sivustatukea kirkkoajatukselle tuli korkeammaltakin. Piispantarkastusta 1998 suorittanut piispa Eero Huovinenkin oli todennut Klaukkalan tarvitsevan oman ja oikean kirkon. Kuitenkin vasta kesälä 2002 tehtiin virallinen kirkon rakentamispäätös. Arkkitehtuurikilpailun oli jo tätä ennen voittanut nuo-

ri Anssi Lassila ja rakentamistyöt voitiin aloittaa heti päätöksen jälkeen eli syksyllä 2002.

Kirkko valmistui seurakuntakeskuksen viereen epäilijöiden kummastukseksi suunnitellussa ajassa ja tiukassa budjetissa pysyen.

Kirkon vihkiäisiä vietettiin adventtisunnuntaina, 28. marraskuuta 2004. Klaukkalan kirkon siunasi käyttöön piispa Mikko Heikka.

Tila täynnä valoa

Moderni ja valoisa kirkkosali ja monet aputilat ovat – nyt, kun kirkko lopulta on saatu rakennettua - saaneet kävijöiden varauksettoman kiitoksen. Kirkon kuparinen ulkopinta jakaa edelleen yleisön mielteitä, mutta se muodostaa nykyisin arvokkaan li-

Klaukkalan kirkko vihittiin käyttöön 1 adventtisunnuntaina, 28. marraskuuta 2004. Vaikka kirkon rakentamista edelsi ajoittain hyvinkin tunnevaltainen sanailu, löysivät ihmiset kuitenkin pian tiensä kirkkoon. Sen Sali täyttyi ensimmäisen kerran vuoden 2004 Tapaninpäivän tsunamikatastrofin järkyttämien ihmisten etsiessä lohtua hätäänsä.

Valoisa monitoimikirkko tarjoaa toimintaedellytyksiä hyvin monipuoliselle toiminnalle.

Kirkkosalin alapuolella on kolumbario, jossa on monen nurmijärveläisen viimeinen leposija.

Pyhän Nektarioksen ortodoksinen kirkko rakennettiin 1995 lahjoitusvaroin Klaukkalaan. Sen piirsi arkkitehti Ritva Westermarck ja sen ikonit ovat Aleksander Wikströmin käsialaa. Pyhättö sai kirkon statuksen pari vuotta rakentamisensa jälkeen, kun sen kätköihin voitiin sijoittaa Kreikasta saatu pyhän Nektarios Eginalaisen reliikki.

sän Klaukkalan keskustan yleisilmeeseen. Vitsailut "suuresta kahvipannusta" ovat kokonaan unohduneet.

Klaukkalan kirkon liepeillä ei järjestetä yksinomaan jumalanpalveluksia ja muita hengellisiä toimituksia, vaan kirkkoa ja sen aputiloja käytetään mitä moninaisimpiin oheistoimintoihin, joista suurin osa liittyy luonnollisesti tavalla tai toisella seurakunnan virallisiin toimiin. Kirkon tiloissa ovat saaneet kokoontua ja esiintyä myös moninaiset ulkopuoliset tahot.

Kirkkoa rakennettaessa saneerattiin myös vuonna 1973 valmistunut osa. Tässä yhteydessä keksittiin rakentaa kirkon taakse niin sanottu "kesäkirkko", avoin tila taivaan alle. Siinä voidaan myös pitää erilaisia tilaisuuksia sään niin salliessa.

Kirkon alla sijaitsee myös kolumbaario ja rauhalinen ja valoisa muistelutila.

Klaukkalan aivan ensimmäinen kirkko

Evangelisluterilainen kirkko ei ole ainoa Klaukkalassa aktiivisesti toimiva kirkkokunta. Erityisesti sodan-

jälkeisten siirtolaisten tulon myötä Klaukkalaan on saapunut useita kreikkalauskatolisen kirkon jäseniä, ortodokseja. Viimeisten vuosikymmenien aikana kylään on saapunut lisäksi useita ortodokseja pääkaupunkiseudulta.

Jos Klaukkalan evangelisluterilaisen kirkon synthyistoria oli pitkä ja mutkikas, tuntui rinnakkaiselta uskontokunnalta samojen toimien onnistuminen tapahtuneen tuntuvasti rivakammin.

Klaukkalassa arvellaan asuvan noin 700 ortodoksia ja heistä ortodoksiseen seurakuntaan kuuluu noin 200. Tarkkaa, asuinpaikan mukaan ryhmiteltävää rekisteriä ei kuitenkaan ole, joten luvut ovat suuntaa antavia. Klaukkalan ortodoksinen seurakunta kuuluu hallinnollisesti Helsingin ortodoksiseen seurakuntaan, jossa on kaikkiaan yli 19 000 jäsentä. Tämä laaja seurakunta kattaa käytännössä koko Uudenmaan ja pääkirkkona on Helsingin Katajanokalla sijaitseva Uspenskin katedraali.

Pienen seurakunnan mittava voimannäyte oli vuonna 1995 Kuonomäentien varteen kylän ydin keskustan rajalle pystytetty puinen, kaunista karjalaista kirkkorakennusperinnettä mukaileva rukoushuone eli tsasouna.

Ajatus tsasounan rakentamisesta virisi jo 1980-luvun lopulla. Ajatus sai siunauksen emäseurakunnalta ja varat rakentamiseen kerättiin vapaaehtoisvoimin. Arkkitehti Ritva Westermarck piirsi kirkkorakennuksen. Sisustuksen kauniit ikonit ovat Aleksander Wikströmin maalaamat.

Parin vuoden kuluttua valmistumisesta rakennukseen saatiin pyhän Nektarios Eginalaisen reliikki, jolloin rukoushuone voitiin vihkiä virallisesti Pyhän Nektarioksen kirkoksi.

Seurakunta on pienuudestaan huolimatta hyvin aktiivinen. Jumalanpalveluksia vietetään yleensä pari kertaa kuussa lauantaisin ja sunnuntaisin.

Tämän ohella vietetään muita kirkollisia juhlatilaisuuksia. Niistä Klaukkalan kirkon kannalta tärkein on marraskuun 9. päivänä vietettävä Pyhän Nektarioksen praasniekka.

Kirkko valmistui aikoinaan puhtaasti vapaaehtoisvoimin ja talkootyönä. Merkittävää oli, että rakentamiseen osallistui ekumenian hengessä myös luterilaisia. Tällä Klaukkalan ensimmäisellä kirkolla onkin merkittävää ekumeenista yhteistyötä kylän evankelisluterilaisen – toisena valmistuneen – kirkon kanssa.

Jaakko Ojanne

Rajamäen kirkko on valmistunut vuonna 1938. Kirkon arkkitehti on Erkki Huttunen (1901-1956). Huttusen käsialaa ovat myös Rajamäen alkoholitehtaat ja esimerkiksi Helsingin keskustaa hallitseva hotelli Vaakunan talo.. Alko rakennutti kirkon omia työntekijöitään varten. Vasta sodan jälkeen voitiin kirkkoon hankkia alttaritaulu, "Tie totuus ja elämä". Sen on tehnyt taiteilija Anna Räsänen (1927-1969). Alko maksoi kirkon papin palkan vuoteen 1971 saakka. Rajamäen kirkko siirtyi Nurmijärven seurakunnalle vasta 5. toukokuuta 1985.

Nurmijärven kirkonkylän maisemaa hallitsee mäellä sijaitseva kaunis puukirkko, joka on rakennettu 1793. Kirkon rakentaja on Matti Åkerblom. Nurmijärvi oli anonut poikkeuslupaa saada rakentaa kirkkonsa edelleen puusta, vaikka Kustaa III oli vuonna 1776 antanut määräyksen rakentaa kirkot kivistä. Puinen kellotapuli on vuodelta 1795 ja puolestaan Mats Åkergrenin kätten työtä. Nurmijärven puukirkko on kirkonkylässä luvultaan neljäs. Kirkon ulkonäköä ja sisätiloja on ajan saatossa muuteltu. Kirkon nykyinen asu on vuodelta 1932. 1830-luvulla maalatut apostolien ja muiden raamatullisten aiheiden kuvat maalattiin valkoisella maalilla peittoon 1880-luvulla. Sittemmin maalaukset on konservoitu uudelleen esiin. Alttaritaulu, ”Jeesuksen taivaaseenastuminen”, on vuodelta 1832 ja maalaaja on C. P. Elfström. Kirkko on aika ajoin äänestetty erääksi Suomen kauneimmista.

Nurmijärven järvet

Monipuolisena ja historiastaan rikkaassa Nurmijärven kunnassa on löydettävissä myös paljon luonnonkauneutta ja elävään ympäristöön liittyvää aarteistoa. Vaikka biologi ja luonnontieteilijä saattaa luokitella sanan "aarteisto" alle joitakin kohteita toisilla perusteilla kuin maallikko, on siitäkin huolimatta oikeutettua puhua Nurmijärven luontokohteista näinkin koreita sanoja käyttäen. Kunta sijaitsee käytännössä keskellä pääkaupunkiseutua ja sen kehitystä, mutta siitä huolimatta alueella on löydettävissä sellaisia luonnonvaraisia tai ainakin huolettaisuudella vaalittuja luontokohteita, jotka Euroopan mitakaavassa ovat sangen harvinaisia pääkaupunkien välittömässä läheisyydessä. Oman viehättävän ulottuvuutensa niin virkistyspaikkaa kuin luonnon arvoja etsivälle kansalaiselle tarjoavat Nurmijärven järvet rantoineen ja maisemakokonaisuuksineen.

Vaikka kunnan kartalta ovatkin kadonneet varsinainen Nurmijärvi kirkonkylässä ja Kuhajärvi Perttulassa, lainehtii pitäjän eri kulmilla edelleen kauniita, puhdasvetisiä ja raikkaita järviä. Näitä ovat Valkjärvi Klaukkalassa, Vaaksi Röykässä, Sääksjärvi Kiljavalla, Hyvinkään rajalla sekä pohjoisimmassa pitäjän kolkassa sijaitsevat Herusten järvet. Näistä Sääksjärvi kuuluu Karjaanjoen vesistöalueeseen ja kaikki muut Vantaanjoen vesistöalueeseen.

Vesialueiden arvo on tunnustettu myös kunnallisessa päätöksenteossa, sillä Nurmijärven kunnan alueen vesialueilla on moottorikäyttöisillä veneillä ja vesiskoottereilla ajo kielletty. Tämä koskee myös akkukäyttöisiä venemoottoreita. Tarkat päivämäärät voidaan heti poimia Sääksjärven osalta, minne määrättiin moottorivenekielto jo 10. maaliskuuta 1981. Vaaksinjärvelle moottorikäyttöisten vesikulkuneuvojen käyttökielto määrättiin 15. heinäkuuta 2001 alkaen. Myöskin Vantaanjokea on pyritty rauhoittamaan kieltämällä yli viiden hevosvoiman tehoisten vesikulkuneuvojen ja vesiskootterien käyttö 15. toukokuuta 2005 alkaen. Tehdyillä toimilla on onnistuttu vähentämään moottoriveneilyn aiheuttamaa kuormitusta ja ennen kaikkea ylläpitämään vesialueilla sellaista luonnonrauhaa, joka tarjoaa ihmisille edellytykset virkistymiseen ja luonnonlehdellisimmän häiriintymättömät edellytykset kukoistaa.

Rajoitukset eivät toki estä ihmisiä nauttimasta täysin siemauksin järviolueistaan, sillä Nurmijärven kunnan yleiskaavasuunnittelija Jonna Jääskeläisen laskelmien mukaan järviolueiden rantamilla on noin

90 vakituista asukasta. Vapaa-ajan asutusta löytyy puolestaan hyvinkin runsaasti. Oman lisänsä tuovat lisäksi jokaisen järven äärellä olevat yleiset uimarannat.

Valkjärvi

Valkjärvi löytyy kunnan suurimmasta taajamasta, Klaukkalasta. Järven pinta-ala on yli 152 hehtaaria ja sen keskisyvyys on noin seitsemän metriä. Syvimmillään Valkjärvi on jopa 12 metriä. Koostaan ja syvyydestään huolimatta Valkjärvi on Nurmijärven rehevöitynein järvi, joka kärsii niin sanotuista "vanhoista synneistämme". Järveen on laskeutunut ajan saatossa kuormitusta niin maatalouden, haja-asutuksen kuin loma-asutuksenkin tahoilta. Etenkin kesäisin pohjakerrostumista vapautuu hapettomiin veden kerroksiin fosforia, joka edistää rehevöitymisprosessia edelleen. Tätä sisäistä kuormitusta pyritään hillitsemään hapettamalla järveä kahdenkin hapetinlaitteen voimalla. Vallan hyödyntä toiminta ei suinkaan ole ollut, sillä Valkjärvellä sijaitsee kaksikin kunnallista uimarantaa. Tiiranranta sijaitsee Järvihaan kupeessa ja sinne pääsee helposti ajamalla ensin Klaukkalantietä Perttulaan kohden, kääntymällä Järvihaantielle ja siitä edelleen Tiiranrantaan. Kyseessä on toinen kunnan virallisista EU-uimarannoista. Määritelmän mukaan veden laatua seurataan EU:n määrittelemien direktiivien mukaan, jotta rantojen käyttäjillä olisi varmuus siitä, että he voivat huoleti käyttää puhdasta, terveellistä ja asianmukaista uimarantaa hyväkseen.

Toinen kunnallinen uimaranta on Lähtelän uima- paikka Valkjärven kylän suuntaan mentäessä. Oikeastaan Tiiranrannan ja Lähtelän uima- paikan erottaa toisistaan vain Åberginnokka, joka jää edellä mainittujen uimarannan ja uima- paikan väliin. Tämä luonnonmuodostelma tekee kummastakin rannasta myös suojaosan poukaman.

Lähteläänkin on suhteellisen helppoa löytää, kun kääntyy Klaukkalan keskustasta Lepsämäntielle ja ajaa sitä pitkin Valkjärventien haaraan. Valkjärventietä pitkin ajettaessa asianmukainen opaste rantaan löytyy helposti.

Valkjärvi on myös ollut merkittävä osa Helsingin vesihuollon varmistamista. Helsingin vesihuollolla on ollut vedenotto-oikeus Valkjärven veteen ja järven vesivaroja on myös säännöstelty. Nykyisessä tilan-

Valkjärvi Tiirarannan uimarannan suunnasta. Kuva: Jaakko Ojanne

teessa tällaista vesivarastoa ei kuitenkaan enää ole pidettävä tarkoituksenmukaisena ja käynnissä ovatkin neuvottelut Uudenmaan ELY-keskuksen ja HSY Veden kesken säännöstelyn lopettamiseksi ja vedenotto-oikeuden päättymisestä.

Vaaksi

Vaaksinjärvi on pinta-alaltaan 47,5 hehtaaria ja se on Nurmijärven kunnan syvin vesialue. Suurin syvyys on yli 20 metriä, mikä onkin ruokkinut tarinoita ammoisesta meteoriitin putoamisesta ja järven

Vaaksinjärvi. Kuvassa näkyvän pienen saaren omisti aikoinaan kansanedustaja Matti Mattila, joka myi sen hyvälle ystävälleen, kunnallisneuvos Tapio Palholle. Tämä rakensi saareen 1950-luvulla kesämökin, joka on edelleen kesäasumuksena. Kuva: Jaakko Ojanne

Sääksjärvi tarjoaa kesällä uimapaikan ja syksymmällä oivallisen surffauspaikan. Kuva: Jaakko Ojanne

syntymisestä jäljelle jääneeseen aukkoon. Ilahduttavasti Vaaksinjärvi on myös ekologisesti ajatellen kaikkein parhaassa kunnossa, vaikka järveä ympäröikin varsin tiivis vapaa-ajan asutus, joka ei ole mukana kunnallisessa vedenjakelussa tai viemäröinnissä. Vaikka lainsäädännöllä on oma merkityksensä vesien suojelussa, voidaan varmasti myös olettaa rantojen asukkaiden ymmärtävän oman järven arvon ja halun suojella sitä likaantumiselta.

Vaaksissa on kunnan ylläpitämä Röykän uima- paikka, jonka käytön voi perustellusti uskoa kasvavan alueella tapahtuneen kiivastahtisen rakentamisen ja lisääntyneen asutuksen myötä.

Ranta löytyy mukavasti ajettaessa pitkin Lopen- tietä kohti Röykän asemaa ja käännyttyäessä Vaak- sintielle. Pienen ajomatkan päästä ollaan jo rannas- sa. Kesäaikaan järven vilpoisuudesta nauttivat su- lassa sovussa rinnakkain vakituiset asukkaat, ran- nalla vilvoittelijat ja loma-asukkaat.

Sääksjärvi

Salpausselän harjanteella olevassa harjukuopas- sa sijaitseva lähdeporjainen Sääksjärvi on Nurmijärven suurin järvi, sillä pinta-alaa on huppeat 260 hehtaaria. Vaikka ympärillä on haja-asutusta ja lo- ma-asuntoja, jotka eivät ole kunnallisen vesihuollon

piirissä, on tämäkin vesialue säilynyt sängen hyvässä kunnossa. Syvyys on pääasiassa neljän metrin tuntumassa, mutta syvimmillään päästään jo seitse- män ja kahdeksan metrin syvyyksiin.

Sääksjärven uimaranta on kunnan toinen EU- ui- maranta ja kesäisin erittäin suosittu. Sinne saavu- taan niin Helsingistä kuin Hyvinkäältä, omasta kun- nasta nyt puhumattakaan. Pysäköintialuetta on ra- kennettu tuntuvasti lisää ja rannassa palvelee sekä tilava pukusuoja- että kahvilarakennus.

Rantaan pääsee taas helposti ajamalla Kiljavan- tietä pitkin joko Röykästä tai Rajamäestä ja käänty- mällä Sääksjärventielle, jonka päässä löytyy parkki- paikka ja itse uimakeidaskin.

Järvi on kuitenkin suuri ja sen arvo on ymmär- retty myös erilaisten laitosten ja yhteisöjen piirissä. Rannassa sijaitsee lomakoti Kotoranta ja hyvinvoin- tikeskus Haukilampi. Keskuksen nimi juontaa pie- nestä luonnonlammesta, joka erottuu itse järvestä kapealla kannaksella. Sääksjärven rannassa sijait- sevat myös Kiljavan opisto, Kiljavan sairaala, Hy- vinkään seurakunnan leirikeskus ja Hyvinkään kau- pungin koulujen leirikeskus. Rannan tuntumassa oli myös entinen Röykän sairaala, jonka arvokkaat ra- kennukset edelleen odottavat jatkokäyttöään. Jo- kainen mainituista kohteista muodostaa sinänsä jo erityisen idyllin kauniin ja raikkaan Sääksjärven ran-

Isompi Herusenjärvi. Sen rannalla on jonkin verran loma-asutustakin. Kuva: Jaakko Ojanne

tamilla. Löytyypä järven rannalta myös Nurmijärven seurakunnan leirikeskus, mutta se sijoittuu nipin napin Hyvinkään puolelle.

Herustenjärvet

Salpausselän alueella sijaitsevat myös Herustenjärvet – ja tietenkin nimensä mukaan Herusissa, Nurmijärven pohjoisimmassa osassa. Järviä on kaksi, joista idempänä oleva ”kaksonen” on suurempi, noin 12 hehtaaria pinta-alaltaan. Tätä järveä kutsutaan vaihdellen joko isoksi Heruseksi, Itä-Herukseksi tai Etu-Heruseksi. Tämä suurempi Herunen on suhteellisen helppo löytää, joskin sen rannat ovat pääasiassa loma-asuntojen hallussa. Tässä suhteessa asutus on jokseenkin tiivistä. Lisäksi järven tuntumassa on myös vakituista asumista. Sitä vastoin läntinen, Länsi-Herunen tai vaihtoehtoisesti Taka-Herunen on ympäristöstään enemmän soista ja loma-asutustakin on vähemmän. Sikäli kunnallinen uimapaiikka on valikoitunut juuri tämän pienemmän, noin kahdeksan hehtaarin laajuisen järven rantaan.

Molemmat järvet ovat sangen matalia, syvyydeltään keskimäärin vain reilut kolme metriä syviä. Järviä erottavaan suokannakseen on kaivettu myös soutuveneellä kuljettava kanava, joten järveltä toiselle on näin suorakin yhteys.

Herustenjärville pääsee mukavasti ajamalla Rajamäen suunnasta Rajamäentietä, jolta käännytään ennen Hangonväylää Herustentielle. Sitä myöten ajetaan eteenpäin kunnes päästään Palkkisillantielle, mitä myöten ajava kohtaa ensin suuremman Herustenjärven ja pienen matkan jälkeen kapean tien, joka ohjaa uimapaikalle, pienemmälle Herustenjärvelle.

Paikka on rauhallinen ja maisemaltaan kaunis. Nämä kaksoisjärvet tarjoavat varmasti myös nurmijärveläisille itselleen tilaisuuden nauttia oman pitäjänsä pohjoisimman vesikeitaan tarjoamasta virkistystilaisuudesta.

Nurmijärvellä voi mainiosti vielä pääjärven kuivattamisen jälkeenkin viettää kesänsä mainiosti uimalla ja rannoilla oleillen. Nurmijärvi on edelleen vesistöistään rikas paikkakunta. Aika puolestaan näyttää, kasvaako tällainen vesistöjen runsaus alkupehkeisen Nurmijärven ennallistamisella. Sekin hanke ponnahtaa aina aika-ajoin esille. Joskus kevättulvien aikana ja varsinkin pumppujärjestelmän ollessa epäkunnossa kirkonkyläläisetkin ovat saaneet tuntumaa siihen, miltä maisema voisi näyttää järven taas lainehtiessa kylän tuntumassa. Sitä odotellessa hyviä vaihtoehtoja vesistöistä nauttimiseen tosin löytyy runsaasti.

Jaakko Ojanne

Kierros Nurmijärven muistomerkeillä

Nurmijärvi on täynnä erilaista kiintoisaa historiaa, joka kuljettaa tarkkailijansa pitäjän ainutkertaisen sielunmaisemaan. Perin ymmärrettävistä syistä monessa kohtaa johtavana teemana on kansalliskirjailijamme **Aleksis Kiven** panos kotipitäjässä historiaan.

Nurmijärven kirkonkylässä, pääkirjaston edustalla sijaitsee vuonna 1984 paljastettu veistos nimeltään *"Seitsemän veljeksien tie"*. Teos on taiteilija **Toivo Jaatisen** käsialaa. Kesäiseen aikaan taideteoksessa on mukana vesielementti, siis suihkulähde. Rakenteestaan johtuen tämä teos suorastaan kutsuu äärelleen. Vesiallas on niin matala, että teosta on helppo lähestyä.

Kun kirjastolta lähtee kävelemään suoraan eteenpäin, on pensasistutusten keskellä olevalla aukiolla nähtävissä taiteilija **August Veuron** käsialaa oleva Aleksis Kiven patsas. Nykyisellä paikallaan pitäjän "suuri poika" on kaikkien helposti nähtävissä ja sijoiltaan patsas tervehtii niin tulijat kuin lähtijät. Myös vappuna on otettu tavaksi laittaa Kivi.

Kirkon seutu

Astellessamme Keskustietä pitkin kohden kirkkoa näemme oikealla mahtavan kokoisen veistoksen, *"Raivaaja"*-patsaan. Se on taiteilija **Kalervo Kallion** työ ja paljastettu vuonna 1961. Alunperin teoksen nimi oli *"Kuokkamies"* ja se pystytettiin Nurmijärven maataloustuottajain aloitteesta. Teoksella halutaan kunnioittaa menneiden raivaajasukupolvien ankaraa työtä.

Kohden kirkkoa nousemme mäkeä, jonka huijalla kajastaa Nurmijärven vuonna 1793 rakennettu puukirkko. Ennen kirkon kiviaitaa näemme vasemmalla sivustalla mäessä Karjalaan jääneiden punagraniittista veistetyin muistokiven, jossa on reliefikuvana sureva perhe. Kivi on taiteilija **Viljo Savikurjen** käsialaa. Lisäksi kiveen on kaiverrettu Raamatun lause Heprealaiskirjeestä 13:14, joka kuuluu: *"Ei meillä ole täällä pysyvää kaupunkia, vaan tulevaista me etsimme"*. Ki-

ven pystyttivät Nurmijärven Karjalaiset ry. vuonna 1956.

Kirkolle nousevan tien vasemmalla sivustalla on muhkea muistokivi, joka on omistettu *"Suomen puolustajien muistolle 1939-1945"*. Suureen luonnonkiveen on kiinnitetty pronssinen laatta. Tavan mukaan myös tälle muistokivelle lasketaan seppeleet itsenäisyyspäivänä. Kivi on asetettu sijoilleen vuonna 1994.

Suomen puolustajien muistokivestä oikealle, aivan portin äärellä on kahden nurmijärveläisen Mannerheim-ristin ritarin muistomerkki. Kiveen kiinnitetyssä muistolaatassa ovat nimet **Yrjö Ilmari Keinonen**, ritari no. 91 ja **Sakari August Sandroos**, ritari no. 124.

Tien toisella puolella kirkkoalueen aitaan, aivan porttiaukon oikealle sivustalle, on kiinnitetty erillinen laatta. Siihen on merkitty, että kirkon mäkeen on istutettu rintamaveteraaneille omistettu muistokuusi. Päivämäärä on 24. lokakuuta 1999.

Kirkonmäkeä hautuumaan suuntaan

Jos lähdemme kiertämään oikealle päädymme muistopatsaaseen, jossa on pronssinen kasvoreliefi. Siinä seisoo Suomen pyhäkoulun "isän" **Johan Fredrik Berghin** reliefi ja muistokivi kirkonmäen edustalla. Bergh oli syntynyt Suonenjoella 17. kesäkuuta 1797 ja kuoli 30. syyskuuta 1866 Rantasalmella. Nurmijärven kappalaisena hän toimi vuosina 1826 – 1843. Hänen utteran ja määrätietoisien toimintansa ansiosta Nurmijärvelle perustettiin pyhäkoulu.

Jatkaessamme kävelemistä pyhäkoulun isän muistomerkiltä kohden sankarihautausmaata kohtaamme jälleen kaksi muistopuuta. Sankarihautausmaan kupeessa on seurakunnan 13. maaliskuuta 2001 istuttama ja plaketilla merkitsevä Nurmijärven sotaveteraanien muistokuusi sekä samalla tavalla huolellisesti merkitty Nurmijärven kunnan ja seurakunnan 21. toukokuuta 2006 istuttama koivu Nurmijärven kotirintaman naisille.

Toivo Jaatisen veistos "Seitsemän veljeksien tie" paljastettiin 1984 uuden pääkirjaston eteen.

Metallirasia ja siihen kätkeytyt kolikot löytyivät Kiven patsasta siirrettäessä uuteen paikkaansa Kirkonkylän keskustaan.

August Veuron käsialaa oleva Aleksis Kiven patsas on oikeastaan harvinaisuus, koska se on kahteen otteeseen paljastettu taideteos.

Kalervo Kallio käytti "Raivaaja"-patsaansa mallina vuonna 1925 syntynyttä, Korven kylässä asunutta Mauri Havulehtoa.

Suomen puolustajien muistokiveen on kiinnitetty pelkistetty pronssilaatta. Kivi on aivan kirkon kiviaidan portin ääressä, tultaessa vasemmalla sivulla.

Vuonna 1956 pystytetty Karjalaan jääneiden vainajien muistokivi on Viljo Savikurjen työstämä.

Kirkon aidan portin vierestä löytyy myös kahden Nurmijärven Mannerheim-ristin ritarin muistokivi.

Suomen pyhäkoulun "isän" muistokivi ja kasvoreliefi on hiukan etäällä tiestä, mutta ansaitsee lähempääkin tarkastelua.

Viljamakasiinille

Nyt on ohitettava pitäjän sotavainajien sankarihaudausmaa, jotta päästään pienellä ponnistuksella kiipeämään sille puolelle kirkon mäkeä, jossa sijaitsee entinen pitäjänmakasiini eli nykyinen kotiseutumuseo. Makasiinin etuseinästä löydämme kaksi kiinnostavaa muistolaattaa: oven oikealla puolella on muistolaatta, joka kertoo nurmijärveläisten lähdöstä sotatoimiin. Kirkonmäeltä lähdettiin jumalanpalveluksen jälkeen pian talvisotaan 13. lokakuuta 1939 ja jatkosotaan 17. kesäkuuta 1941. Laatta on asetettu paikalleen itseinäisyyspäivänä 1985.

Makasiinin oven vasemmalla puolella on muistolaatta, joka kertoo ehkä monelle vähemmän tunnetusta henkilöstä. Hän on **Bernhard Henrik Crusell**. Hän oli Pohjolan ensimmäinen tunnettu säveltäjä, joka vietti lapsuutensa Nurmijärvellä. Hän oli syntynyt Uudessakaupungissa 15. lokakuuta 1775. Nurmijärvellä hän tutustui samassa kylässä asuneen Uudenmaan rykmentin klarinetinsoittaja **Westerbergin** poikaan, joka lupasi Bernhardille klarinetinsoitto-opetusta kirjoitustaidon opetusta vastaan. Maine nuoresta ja taitavasta soittajasta levisi Numlahden kartanonherran tietoon ja hän toimitti vuonna 1788 nuoren Crusellin harjoittelijaksi Viaporin Leskikuningattaren henkivartiorykmentin soittokuntaan.

Crusellin muistolaatan on suunnitellut taiteilija **Vilho Askola** ja laatta sijoitettiin paikoilleen Nurmijärven kirkon 170-vuotisjuhlallisuuksien yhteydessä lokakuussa 1963. Laatan asettivat Nurmijärvi-Seuran johtokunnan jäsenet. Nurmijärveläi-

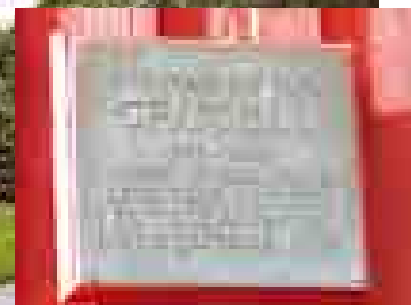
sittäin on tärkeää, että hänen instrumenttinsa oli nimenomaan "klaneetti".

Viljamakasiinilta lähdettäessä laskeutumaan kirkon mäkeä kohden hautausmaata kohdataan jälleen näköispatsas. Arvokas ja viiksekäs heraa edustaa hänkin rintakuvallaan musiikkielämän taitajia. Hän on **Emil Sivori**, jonka hahmon taiteilija **Armas Tirronen** on ikuistanut pronssiin. Teos asetettiin paikalleen elokuussa 1971.

Nurmijärven hautausmaa

Nyt vaelletaan jonkin matkaa eteenpäin ja päädytään Nurmijärven ikivanhaan kalmistoon. Heti hautausmaan kappelia vastapäätä olevan sisäänkäynnin sisäpuoleisessa reunassa, tulijasta vasemmalla, on uhkea kivilaatta. Se on Nurmijärven entisten, vuonna 1692 ja vuonna 1793 puretun kirkon muistolaatta. Laatta korostaa sitä harrasta seikkaa, että maa, jolle tulija astuu on pyhää, siunattua maaperää, jonka kamaralla menneet polvet ovat Jumalaansa rukoilleet ja jolla he nyt lepäävät ikiuntaan. Hautausmaa ansaitsisi erillisen inventointinsa, jossa olisi lueteltu paitsi merkittävät ja kiintoisat henkilöt, myös erityistä huomiota ansaitsevat hautamonumentit. Nyt pidättäydymme kolmeen kohteeseen.

Kuljettaessa siunauskappelin oikeaa sivustaa, etsiytyy katseemme viistoon oikealla siintävään takorautaiseen hautamerkkiin, joka kuuluu Nurmijärven ensimmäiselle koulumestarille ja Aleksis Kiven opettajalle, Malakias Costianderille. Järvenpään asemalla murhatun koulumestarin maallinen leposija erottuu helposti muista

Pitäjän viljamakasiinissa toimii nyt kotiseutumuseo, jonka seinään on oven oikealle puolelle kiinnitetty muistolaatta kunnioittamaan sotaan lähteneitä nurmijärveläisiä. Makasiinin oven vasemmalla sivulla on Vilho Askolan suunnittelema säveltäjä Bernhard Henrik Crusellin muistolaatta, joka asetettiin paikalleen jo 1963.

hautariveistä, koska se on ikään kuin keskellä polkua, tekstipuoli kohden kirkon suuntaa. Costianderhan oli se koulumestari, jonka pyhäkoulun isä, Berg onnistui Nurmijärvelle hankkimaan. Costiander oli syntynyt 11. joulukuuta 1815 Hämeenkyrössä.

Costianderin ansiot eivät rajoittuneet yksinomaan opettajan toimeen. Hän oli myös pitäjänmakasiinin hoitaja sekä monipuolinen lyyrikko ja kääntäjä. Jo Turussa lukiossa ollessaan oli nuori Malakias kirjoittanut runomittaisen kertomuksen *"Jaako Kyröskosken Poltissa kerran"*. Tämä, tosin vasta 1845 julkaistu, runoelma kertoo rohkeasta Jaakko-mylläristä, joka häätää myllystä pirun pois. Costiander käänsi myös suomenkielelle **Runebergin** *"Hirvenhiitäjän"* ja **Vergiliuksen** *"Aeneaan tarun"* ensimmäisen runoelman.

Tuntematon murhaaja surmasi Costianderin Järvenpään asemalla 1. marraskuuta 1870.

Costianderin haudasta suoraa eteenpäin on pieni kallion kohouma, jota reunustavat puut ja pensaat. Nyppylän huipulla on kivijalusta, jonka päällä on ikään kuin avointa kirjaa mukaileva veistos, Kysymyksessä on Aleksis Kiven vanhempien muistokivi, jonka on suunnitellut **Toivo Jaatinen**. Kiven jalustoineen on lahjoittanut tar koitukseen **Heikki Häiväoja**. Muistokivessä olevat tekstit ja kivityöt on tehnyt puolestaan **Ari Laitinen**. Kiven hankinnan teki Nurmijärven kirjasto-

Emil Sivorin rintakuvan teki Armas Tirronen. Teos paljastettiin 1971 Sivorin syntymäpäivään. Sivorin oli kirkkomusikkin opetuksen uranuurtaja, joka teki elämäntyönsä Viipurissa, mutta muisti aina kotikyläänsä Lepsämää.

ja kulttuurilautakunta. Muistokivi paljastettiin 10. lokakuuta 1994.

Koska Nurmijärven hautausmaan hietakehdossa lepäävät myös Aleksis Kiven omat vanhemmat **Erik Johan Stenvall** (20. 12. 1798 - 27. 3. 1866) ja **Anna Kristina Hamberg** (12. 10. 1793 - 17. 12. 1863), niin muistosanat voinee ottaa itse kirjailijan Seitsemän veljeksensä lopusta: *"Mitäpä kertoisin enää heidän elämänsä päivistä*

täällä? Se kulki rauhallisesti puolipäivän korkeudelle ylös ja kallistui rauhallisesti alas illan lepoon monen tuhannen kultaisen auringon kiertoessa.”

Kolmas muistokohde erottuu vanhan hautausmaan kirkon puoleisesta laidasta. Kyseessä on Nurmijärven vapautuksen yhteydessä tapahtuneissa taisteluissa kaatuneen saksalaisen **Gustav Zapfin** viimeinen leposija. Kun valta 20. huhtikuuta 1918 vaihtui Klaukkalassa, niin tietävästi vain yksi saksalainen kaatui tässä taistelussa. Hän oli 24. heinäkuuta 1884 syntynyt Zapf, joka on merkitty kaatuneeksi nimenomaan 20. päivä huhtikuuta 1918. Hänet on siunattiin Nurmijärven hautausmaahan ja haudalle pystytettiin muistokivi 20. huhtikuuta 1923. Tuolloin Nurmijärvi juhlisti sodan viisivuotisjuhlaa. Zapfin perheelle oli koottu pitäjältä raha-avustus. Hautakivessä on kaiverrus: *”Vapautemme puolesta kaatunut saksalainen sotilas”*.

Muistitiedon mukaan Holman alueella olevan Hautalan sillan kupeessa, noin viisi kilometriä Klaukkalan keskustasta ja Klaukkalantie 134:n paikkeilla, oli pitkään sodan jälkeen puinen risti ja sen päällä Zapfin sotilaskypärä. Ristin juurelle oli aika ajoin tuotu tuoreita kukkasia. Hauta oli tyyppinen väliaikainen maastohauta.

Seurakuntakeskuksen kautta Veteraanipuistoon

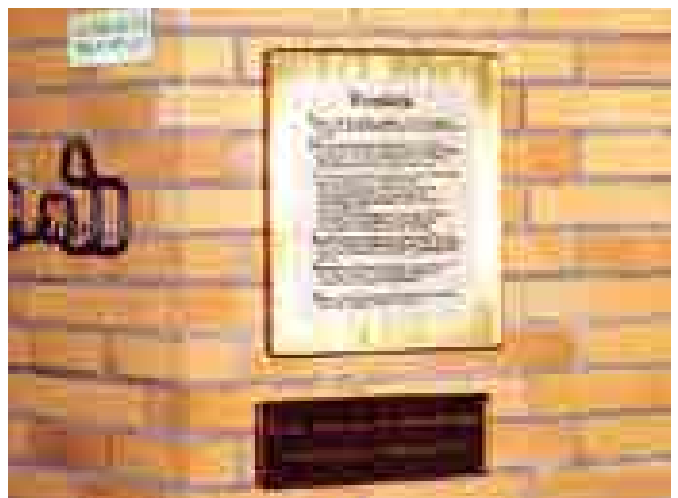
Hautausmaalta palaillaan kohden Kirkonkylää, mutta on mahdollista kurkistaa vielä Nurmijärven seurakuntakeskuksen sisään. Sielläkin nähdään, että tulevia sukupolvia ajatellen on tallennettu hiukan historiaa. Seurakuntakeskuksen aulassa on aivan juhlasaliin johtavan oven pielessä seinään asetettu kaksoislaatta, josta alempana oleva kertoo uuden seurakuntakeskuksen perustamiskirjan sijaintipaikan. Isommassa laatassa on seuraava peruskirjan teksti: *”Vuonna 1984, keskiviikkona syyskuun 19. päivänä laskettiin Nurmijärven evankelisluterilaisen seurakunnan seurakuntakeskuksen peruskivi. Silloin oli tasavallan presidenttinä Mauno Koivisto, arkkipiispana John Vikström, Helsingin hiippakunnan piispana Samuel Lehtonen, Nurmijärven seurakunnan kirkkoherrana Tuomo Koivuranta, kirkkovaltuuston puheenjohtajana Veijo Lehtoruusu. Tämän seurakuntakeskuksen rakentamisesta huolehti rakennustoimikunta, johon kuuluivat 25.5.1981 – 29.9.1988: Tapio Palho puheenjohtajana, Pentti Ervama sihteerinä, Ensio Bergman, Hilikka Kivi-*

Nurmijärven vuonna 1692 rakennetun ja nykyistä edeltäneen kirkon muistolaatta hautausmaan kiviaidassa.

Nurmijärven vapauttamisen yhteydessä 20. huhtikuuta 1918 kaatui yksi saksalainen sotilas, Gustav Zapf. Kivi pystytettiin hänen haudalleen 20. huhtikuuta 1923.

Nurmijärven seurakuntakeskuksen aulassa kannattaa kiinnittää huomio juhlasalin sisäänkäynnin vieressä olevaan laattaan, joka kertoo peruskirjan sijaintipaikasta. Se on kätkeyty peruskiven alle syyskuun 19. päivänä 1984.

Ahjola on muistomerkki sinänsä. Sen sisäänkäynnin oikealle sivustalle on kiinnitetty Nurmijärven Suojeluskunnan muistolaatta.

Veteraanipuisto on paikka, jolta nurmijärveläisten kuljetukset rintamatehtäviin alkoivat. Paikka on nyt merkitty Neuvostoliitolta sotasaaliiksi saadulla tykillä. Sen edustalla on kivi, jossa muistolaatta. Puiston edustalla on myös opastaulu, joka kertoo tarkemmin puiston menneisyydestä.

nen, Tuomo Koivuranta, Timo Korsisaari, Heikki Rauhamäki ja Seppo Siitonen sekä 29.9.1988 alkaen Heikki Rauhamäki puheenjohtajana, Pertti Aho sihteerinä, Ensio Bergman, Tuomo Koivuranta, Timo Korsisaari, Auvo Leskelä, Heikki Pukila ja Seppo Siitonen. Seurakuntakeskuksen piirustukset laati Arkkitehtitoimisto Touko Saari, rakenteet suunnitteli Insinööritoimisto Oiva Laine, lvi-työt Insinööritoimisto Erkki Kolehmainen Oy ja sähkötyöt Insinööritoimisto Martti Hovi Ky. Rakennustyöt suoritti Kummila Oy, lämpö- ja viemäri-työt Vesi-lämpö Vaskela Oy, ilmastointityöt Ollikanava Oy ja sähkötyöt Kone ja rakennustekniikka Sähkö Oy.”

Kulkiessamme takaisin päin astelemme pitkin Aleksis Kiven tietä, joka oli aikanaan pitäjän valtaväylä. Jotakuinkin Lukkarin koulun kulmilla havaitsemme keskustan puoleisella sivustalla pienen aukean puistikon. Juuri sillä paikalla kansalliskirjailijamme patsas paljastettiin 1934 ja siitä se siirtyi uuteen paikkaansa keskustaan kaikkien nähtäville.

Pienen etäisyyden päästä on suuri luonnon kivi ja sen ääressä kuusipuu. Siinä, Lukkarin kou-

lua vastapäätä on Nurmijärven LC:n istuttama kuusi teemalla ”Suomi 75 vuotta”.

Koska tie on suljettu läpiajolta, on viisasta jatkaa patikoiden kohden Ahjolantietä - ja kohden legendaarista Ahjolaa, jonka sisäänkäynnin oikealla sivustalla on Nurmijärven Suojeluskunnan laatta. Siellä Nurmijärven Suojeluskunta toimi vuodesta 1922 vuoteen 1944, jolloin raskaat rauhanehdot pakottivat sen toiminnan lopettamaan. Laatta kiinnitettiin Ahjolan seinään 30. marraskuuta 2004, siis talvisodan syttymisen vuosipäivänä.

Vain pienen matkan päässä siintää nyt Veteraanipuisto. Se on Punamullantien ja Ahjolantien risteyksessä ja sen erottaa varmasti kaukaa Neuvostoliitolta sotasaaliiksi saadusta tykistä, tyyppiä 76 K 36. Talvisodassa suomalaiset saivat niitä saaliiksi 37 ja jatkosodassa 37. Tykin kantomatka oli 13,6 kilometriä. Tykin edustalla on kiveen kiinnitetty laatta, jossa muistomerkin paljastuspäivämäärä: 23. lokakuuta 2003. Puiston edustalla on myös opastetaulu.

Jaakko Ojanne

Elämän keinu

Veikko Nuutisen veistos ”Elämän pieni keinu” Klaukkalan torin laidalla

Taiteilija Nuutinen teki 13. päivänä elokuuta 1981 Nurmijärven kunnalle tarjouksen patsaasta.

Kulttuurilautakunta käsitteli asiaa jo 26. elokuuta 1981. Ilmeisesti asia oli ollut jo tuttu ja aikaisemminkin esillä, koska kunnallistekninen lautakunta oli hyväksynyt jo 11. elokuuta pitämässään kokouksessa patsaan sijoittamisen Myllärinaukiolle keskiosaan. Syyskuun 10. päivä 1981 Nurmijärven kulttuurilautakunta hyväksyi sopimuksen taiteilijan kanssa.

Patsaan paljastustilaisuus oli lauantaina, 5. kesäkuuta 1982 klo. 10.00. Paljastuspuheen piti kunnanvaltuuston silloinen puheenjohtaja **Lea Kärhä** (kok).

Tuolloin paljastettu veistos oli ensimmäinen Nurmijärven kunnan hankkima julkinen taide-

teos ja se sijoitettiin nimenomaan Klaukkalaan. Tilaisuudessa luvattiin, että myös Kirkonkylä ja Rajamäki tulevat aikanaan saamaan omat patsaansa.

Puheessaan Kärhä totesi patsaan hyvin kuvaavan sitä, miten Klaukkalaan muuttaa väkeä eri puolilta Suomea ja että sopeutuminen vie oman aikansa, jolloin se vie keinulaudan tavoin ylös ja alas. Veistoksen idea on taiteilija Nuutisen itsensä mukaan **Mauno Virtasen** runosta ”Kun ollaan alhaalla/niin ollaan alhaalla ./ Kun ollaan ylhäällä,/ niin ollaan ylhäällä./ Puolitiehen ylöspäin,/ ei olla alhaalla,/ puolitietä ylöspäin,/ ei olla ylhäällä

Nurmijärven Sanomat uutisoi paljastustilaisuudesta numerossaan 8. kesäkuuta 1982.

Hei nurmijärveläinen! Tunnetko kotiseutusi?

Nurmijärvi-Seura ry

Liity Nurmijärvi-Seuran jäseneksi

Kaikille avoin kotiseutuyhdistys. Jäsenmaksu on 20 €

Maksettuaasi jäsenmaksun, kirjaamme Sinut jäseneksi seuran jäsenrekisteriin.
Nurmijärvi-Seura ry:n tilinumero on FI34 1026 3000 4041 47

Laita maksulomakkeeseen viestiksi oma osoitteesi ja myös mahdollinen sähköpostiosoitteesi yhteydenpidon helpottamiseksi.

www.nurmijarviseura.fi

Nurmijärvi-Seura ry

Nurmijärvi-Seura on vuonna 1957 perustettu yleishyödyllinen yhdistys, jonka tarkoituksena on

- kehittää Nurmijärveä
- vaalia kotiseututietoutta ja kotiseutuhenkeä
- lisätä asumisviihtyvyyttä

Nurmijärvi-Seura järjestää vuosittain erilaisia tapahtumia kuten Nurmijärvi-päivät lokakuussa Aleksis Kiven päivän tienoilla sekä julkaisee Klaneetti-lehteä.

Kaikki ovat tervetulleita mukaan tilaisuuksiin ja toimintaan.

www.nurmijarviseura.fi

Kotihiuskeidas Johanna

Metsäkyläntie 68,
Klaukkala
0405208995

Nurmijärven
seniorit ry

Nurmijärven
Eläkkeensaajat ry

NURMIJÄRVEN SÄHKÖ OY

PALVELEVA, PAIKALLINEN, YMPÄRISTÖVASTUULLINEN
Kauppanummentie 1, 01900 Nurmijärvi
puh. (09) 878 071, faksi (09) 8780 7207
asiakaspalvelu@nurmijarvensahko.fi
www.nurmijarvensahko.fi

Nurmijärven
Kristilliset Eläkeläiset ry

Nurmijärvi
– paremman arjen ilmiö

Hyvinvointi- ja
asumispalveluja
Nurmijärvellä,
Nurmijärven Onnenkimpale ry,
Kissankello ja
Heikkari

Onnenkimpale

Nurmijärven Onnenkimpale ry

Lounas- ja Tilausravintola.

Pekontie 3, 01900 Nurmijärvi
Puh. +358 50 5965682
Sähköposti: posti@makupata.fi

MNB - tilipalvelut Oy

Puh. 040 827 8095

Auktorisoitu
Taloushallintoliiton jäsen

**KLAUKKALAN
ELÄKELÄISET**

**Klaukkalan
seniorit ry**

ELÄKELIITTO

Eläkeliiton

Nurmijärven yhdistys ry

**Parasta palvelua
ja
hyvää evästä**

CITYMARKET

KLAUKKALA

Palvelemme: ma-pe 8–21, la 8–20, su 10–20.

Palvelemme kaikissa lääkeasioissasi
viikon jokaisena päivänä.
Laaja valikoima ja aina edulliset hinnat.

**SEITSEMÄN VELJEKSEN
APTEEKKI**

MA – PE 8.30 – 20.00, LA 9.00 – 17.00, SU 10.00 – 16.00
Mahlamäentie 2, Nurmijärvi • P. 09 250 4085
seitsemanveljestä.fi

Tai tilaa helposti verkkokaupastamme
Nettiapteekki.fi

Nettiapteekki.fi

Samat edulliset hinnat asiointitavasta riippumatta

Tarinakoru Oy

Taipaleentie 244, 01900 Nurmijärvi
www.tarinakoru.fi

Putiikki avoinna
ti 10-19, ke-to 10-17 tai ajanvarauksella.
Tervetuloa!

Nurmijärven KIRKKO 230 vuotta

Nurmijärvi-päivänä 15.10. vietämme
kotikirkkomme 230-vuotisjuhlaa.
Piispa Zacharias Cygnaeus vihki kirkon
käyttöön 12.10.1793. Kellotapuli
valmistui pari vuotta myöhemmin.

Juhlamessu klo 10 avaa Nurmijärvi-päivän.
Messun jälkeen otetaan käyttöön kirkkopuiston
uusi osa, joka on rakennettu entisen seura-
kuntatalon tontille. Samalla palkitaan
nimikilpailun parhaat ehdotukset
ja julkistetaan uuden alueen nimi.

Tilaisuudessa kuvanveistäjä
Raimo Jaatisen puistoa varten
tekemä veistos luovutetaan
kaikkien nurmijärveläisten iloksi.

